

Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)

H. KAMİL BİÇİCİ
DR., GAZİ Ü. FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ
hurkamil@gazi.edu.tr

Özet

Tire Müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemi süslemeli mezar taşları (18-20 yy.) konulu bu çalışmada 25 mezar taşı yer almıştır. İncelenen mezar taşlarında tarihi bilinen bütün örnekler XVIII. yüzyıl başı ile XX. yüzyıl ilk çeyreği arasındadır. 25 örnekten 8 tanesi XVIII. yüzyıla, 14 tanesi XIX. Yüzyıla aittir. 3 tanesi de XX. yüzyılın başlarına ait dönemdedir. Bunların içlerinde üzerinde tarih olmayan 12 adet mezar taşı da XVIII. ile XIX. yüzyıllar arasında tarihlenebilir. Mezar taşlarının hepsi mermer malzemeden yapılmıştır. Mezar taşlarının büyükten küçüğe doğru yükseklikleri 128 cm. ile 34 cm., genişlikleri 64 cm. ile 25 cm., kalınlıkları ise 9 ile 5 cm. arasında değişmektedir. Genel olarak ele aldığımız bütün mezar taşlarından 21 tanesi kitabelidir. 25 mezar taşından 2 tanesi erkek mezarı, 23 tanesi kadınlara ait olabileceği düşünülen mezarlardır. Süsleme konusu olarak bitkisel, nesneli, geometrik ve figürlü bezeme unsurları ve yazı kullanılmıştır. Bitkisel tasvirler içerisinde en çok akantus, servi, gül, lale, kır çiçekleri, bazen tek, bazen çiçek demetleri şeklinde, bazen de mimari ve geometrik unsurlarla beraber işlenmiştir. Nesneli bezemelerde vazo, meyve kasesi, inci motiflerine yer verilmiş; geometrik süslemelerde ise çarkifelek, burma, ışın çubuğu, hilal, saç örgüsü, testere dişi motifi tasvir edilmiştir. Cami, türbe ve evlerin yer aldığı tarihi bulunan mimari tasvirler 1773 ile 1813 tarihleri arasındaki yaklaşık 40 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezar taşı, bitkisel, kitabe, süsleme, mimari.

Abstract

Some Examples of the Decorated Gravestones at Tire Museum (18th-20th centuries)

The gravestones found at Tire Museum, which are included in the catalogue in this article, date between 18th-20th centuries. Eight of twenty five stones are from 18th century, fourteen from 19th century, and 3 belong to the turn of the 20th century. Gravestones were made of marble. The heights of the stones are between 34-128 cm, their widths are between 25-64 cm, with a thicknesses of between 5-9 cm. All of the gravestones have inscriptions except only four of them. Inscriptions on twenty samples were laid diagonal, and one of them was laid in a linear system, eleven of gravestones are in good condition, ten in dirt and sixteen stones broken. Two of twenty five are male gravestones and 23 female. While scarping was used in making the gravestones, painting were used as the main decoration technique and inscriptions of stones were colored. Most of the inscriptions and decorations are relieved. Decoration subjects seen on gravestones are phytomorphic, geometric, objective, calligraphic and figurative. Most of the floral decorations are naturalistic. Acanthus, cypress, flowers, vases, fruit dishes and other floral compositions were used altogether. Architectural composition of the mosques, tombs and houses are dated between 18th and 19th centuries.

Keywords: Gravestone, floral, epitaph, decoration, architectural.

GİRİŞ

Ölümden sonra hayatın devam ettiği ve tekrar diriliş inancıyla, ölen insanlar için mezarlar açmak, o mezarlar üzerine taş dikmek binlerce yıldır süregelen bir adettir. İnsanımız da bu adete bağlı kalmış, Orta Asya'dan itibaren XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden zaman dilimlerinde, birbirinden değerli eserler vermiş, eşsiz bir olgunluğa ve estetik değere ulaşılmıştır. İlk devirlerde düz ve yüksek taşları mezarın yerini belli etme amaçlı dikerlerken, bu taşlara zamanla figüratif özellikler de eklenmiş; Göktürkler döneminde taşlar, giderek insanı hatırlatan heykel halini almıştır. Selçuklular döneminde ise genellikle sandukalı ve şahideli mezar taşları yapılmıştır. Eski gelenek ve inançların etkisiyle süslemeler ve motifler işlenmiş, yazı eskiye oranla daha fazla önem kazanmıştır. Osmanlı'nın ilk zamanlarında, çağına göre yeni bir anlayışla, daha çok iyi işlenmiş bitkisel, hayvansal ve figüratif bezemeli mezar taşları karşımıza çıkmıştır. Klasik devrin Osmanlı mezar taşları ise, daha ağır başlı bir anlatım içerisindedir. Bunu çiçek motifleriyle süslü Lale devri mezar taşları izler. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise dış etkilerin tesiriyle süslemelerdeki dinginlik zamanla kaybolmuştur.

Barok devrin mezar taşları biçim, görünüş ve motif yönünden daha hareketli ve kıvrımlıdır.¹ Çeşitli akımlar, sanatçılar tarafından Osmanlı toplumuna özgün bir biçimde sentezlenerek yorumlanmıştır. Bunun sonucunda Batı kaynaklı çiçek ve yaprak motifleri mezar taşları üzerinde yer almaya başlamıştır. Etkili olan sanat akımlarının etkisiyle kurdellalara sarılmış güller, lale, sümbül, karanfil ve servi ağaçları mezar taşları üzerinde yoğun olarak kompozisyona katılmıştır.²

Osmanlı'nın ilk devirlerinden başlayarak, son zamanlarına kadar devam eden örneklerin sergilendiği Tire Müzesi'ndeki mezar taşları; müzeye çeşitli cami, türbe hazirelerinden ve mezarlıklardan getirilmiştir. Taşlar kendi döneminin beğenileriyle süslü, değişik kompozisyonlarla bezelidir. Bu konu üzerinde durulmasının sebebi, bugün var olan fakat kısmen zarar görmüş taşların kaybolmadan veya ağır bir tahribata uğramadan özelliklerini ortaya çıkarmak Türk mezar taşları içerisinde hak ettiği yere koymaktır. Ayrıca, Tire'nin kimlik belgesi olan mezar taşlarına eğilerek kime ait olduğunun bulunması hedeflenmiştir. Zaman içerisinde her yerde olduğu gibi Tire mezar taşları gerek doğa, gerek insan ve gerekse hayvanlar tarafından gün geçtikçe tahribata uğramaktadır. Geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi gören bu tür sanat eserlerimizi korumak, tanıtmak, insanlarımızı bilinçlendirmek gerekmektedir. Bunların yanında, Tire kültür ve sanatını araştıranlar içinde faydalı bir rehber olabileceğini düşündüğümüz için bu konuyu araştırdık.

Tire Müzesinde, bütün veya parça halinde iki yüzün üzerinde mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının bir kısmı Erken Osmanlı, bir kısmı Beylikler, çoğunluğu da XVIII-XX. yüzyıla ait mezar taşlarıdır. Tire Mezar taşları şüphesiz müzede yer alanlarla sınırlı değildir; Tire'nin içerisinde ve köylerinde eski camilerin ve türbelerin bir kısmının haziresinde, asri mezarlıkta mezar taşları bulunmaktadır. Konumuz olan süslemeli mezar taşları ise müzede yaklaşık olarak altmış adet civarındadır. Müzede yer alan mezar taşlarının bazıları toprak altında veya taşların arkasında duvara dayalı vaziyettedir. Ayrıca, bir kısmının da nispeten iyi durumda olmadığı gözlenmiş ve makale içinde hepsini ele almanın yayınlama açısından zorluğu sebebiyle XVIII-

¹ Bkz. Metin Haseki, *Plastik Açından Türk Mezar Taşları*, (İstanbul: DGSA Yayın no:61, 1984), s.10.

² Bkz. Haseki, a.g.e., s.10.

XX. yüzyıllara ait toplam 25 mezar taşı, incelenerek katalog çalışmamızda yer almıştır (Tablo I-IV). Kitabelerin bazıları aşınmış veya buldukları konum itibarıyla okumaya elverişli olmadığından eksik okunmuştur.³ Mezar taşlarında tarihi bilinen bütün örnekler XVIII. yy. başı ile XX. yy. ilk çeyreği arasındadır. Katalog çalışmasında, giriş, değerlendirme ve karşılaştırma yapılırken, 2004 yılında bitirdiğimiz doktora tezinden ve aynı konulu üniversitemizde desteklenen bilimsel araştırma projesi örnek alınarak değerlendirilmiş ve alıntılar yapılmıştır.⁴

TİRE MÜZESİ MEZAR TAŞLARI

Fotoğraf No: 1, Çizim No: 1, Tarih: H.1148/M.1735

Kime Ait Olduğu: Ümmühan Hatun

Kitabesi: -Ah -Merhume ve -Mağfure leha -Ümmühan Hatun -Ruhuna fatiha -Sene 1148.

Ölçüler: Boy: 95 cm. En: 36 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Geometrik (ışın çubuğu, yürek) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Dikdörtgene yakın gövdeli olan, alt kısımdan üst kısma doğru, her iki yönden genişleyerek devam eden mezar taşının, gövdesi ile üç parçalı tepelik kısmını basık kemer biçimli bir bordür ayırmaktadır. Bu bordürle birleşen yuvarlak kemer biçimli silmenin içinde, bir merkezden çıkarak dağılan yelpaze, yarım rozet çiçeği, istiridye veya damla motifi gibi motifleri de andıran ışınsal çubuk motifleri işlenmiştir. Yazı şeritleri altı satır halinde taşın yüzeyi yürek motifini andırır şekilde oyulup, kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-2:

Fotoğraf No: 2, Çizim No: 2, Tarih: H.1154/M.1741

Kime Ait Olduğu: Emine

³ Kitabelerin okunmasında emeği geçen Doç. Dr. Abdülkadir Dündar'a, Gazanfer Giltar'a, Esra Yıldız'a, Yüksel Çiçekdal'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

⁴ Bu çalışmayla ilgili proje Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince desteklenmiştir. Bu desteklerinden ötürü kendilerine bir teşekkürü borç bilir, saygılarımı sunarım.

Kitabesi: -Ziyaretten murad heman -Duadır bugün bana -İse yarın sanadır -Merhume ve mağfure, -Emine ruhuna -El fatiha -Sene 1154

Ölçüler: Boy: 82 cm. En: 30 cm. Kal.: 9 cm.

Konu: Bitkisel (rozet), geometrik (ışın çubuğu, yürek) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Alttan üste doğru dikdörtgene yakın gövdeli, üç parçalı tepeliği bulunan mezar taşının, gövde ile tepelik kısmını basık kavisli kemer biçimli bir bordür ayırmaktadır. Bu bordürle stilize edilmiş bir çiçek birleşmekte ve üst tarafında da bir merkezden dağılan dokuz dilimli, yarım rozet çiçeği, yelpaze, istiridye veya damla motifini hatırlatan ışın çubukları motifi yer almaktadır. Kitabenin bulunduğu kısmın yüzeyi yürek motifini andırır biçimdedir. Yazı şeritleri yedi satır olarak kabartma görünümünde taşın yüzeyi oyularak verilmiştir.

Mezar Taşı No M-3:

Fotoğraf No: 3, **Tarih:** H.1161/M.1748

Kime Ait Olduğu: Ayşe

Kitabesi: -Eyledi rihlet cinane Ayşe -Buy-u cennetten duyunca rayiha - Ey ziyaret eden kabrimi, -Ruhu şad olsun okuyun -Bir Fatiha sene 1161 Fi N (Ramazan) 21

Ölçüler: Boy: 91 cm. En: 44 cm. Kal.: 8 cm.

Konu: Bitkisel (rumi, palmet, kır çiçeği), geometrik (mukarnas, testere dişi) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Taşın gövdesinin alt kısmı toprağa gömülü vaziyettedir.

Alt kısımdan üst kısma doğru genişleyerek devam eden tepelikli mezar taşının, gövde ile tepelik kısmını yatay bir silme ayırmaktadır. Bu silmenin üstünde barok etkili bitkisel unsurlar, rumi ve palmetler vardır. Bunlar dekoratif bitkisel süsleme unsurunu oluşturmuşlardır. Gövde ile tepelik kısmı arasında iki yatay bordür vardır. Bu bordürlerin üsttekinin içerisinde mukarnası hatırlatan geometrik şekiller işlenmiştir. Alt yatay silmenin altındaki yan köşelerin içlerinde ise birer stilize edilmiş yaprakların arasına altı yapraklı rozet çiçekleri yerleştirilmiştir. Yazı şeridini çepeçevre kuşatan bordürün içinde M harfini andıran ve testere dişini hatırlatan, zikzak yapan

motifler dizilmiştir. Kitabeler dört satır halinde şahidenin yüzeyi oyularak ve kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-4:

Fotoğraf No: 4, Çizim No: 3, Tarih: H.1187/M.1773

Kime Ait Olduğu: Hacı Ahmed Ağa kızı Hatice kadın

Kitabesi: -Hüve'l hallaku'l-baki -Çuvalcı Hacı Ahmed Ağa kızı - Merhume ve mağfure leha, -Hatice kadın ruhuna -Fatiha -Sene 1187

Ölçüler: Boy: 85 cm. En: 37 cm. Kal.: 6 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, rozet, yıldız), geometrik (hilal), nesneli (cami) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Üst kısmı kırık ve eksik olan taşın gövdesinin alt kısmı toprağa gömülü vaziyettedir. Üçgen bir tepeliği bulunan dikdörtgene yakın gövdeli şahide, yanlardan aşağıya doğru daralan biçimde ele alınmıştır. Taşın alınlığında yer alan cami motifi ve nebati unsurlar kompozisyonu oluşturmaktadır.

Cami motifi üç cephelidir. Kubbesi alemli ve dilimlidir. Kubbe yatay bir silme üzerine oturmaktadır. Cephesinde yuvarlak kemer biçimli üç adet pencere işlenmiştir. Bu cephenin altındaki cephede üç adet kare biçimli yatay ve dikey çizgilerle taranmış şebekeli pencereler ile kesme taş örgülü duvarı işlenmiştir. Ayrıca bu ve bunun altındaki cephenin iki yanında birer kubbe olmak üzere toplam dört kubbe daha bulunmaktadır. Kubbeler küçük, alemli ve dilimlidir. Caminin giriş cephesinin ortasında yuvarlak kemer biçimli, iki kanatlı bir kapısı ve kesme taş örgülü duvarı göze çarpmaktadır. Caminin arkasında ve sağında birer minaresi vardır. Minarelerin arasında ve kubbele- rin üstünde iki adet yıldız çiçeği ve üç adet 5 yapraklı çiçek yerleştirilmiştir. Yazı şeridini üstten yatay bir şerit çevrelemektedir. Kitabe taşın yüzeyinde, çerçeveler içinde beş satır halinde kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-5:

Fotoğraf No: 5, Çizim No: 4, Tarih: H.1200/M.1785.

Kime Ait Olduğu: Şerife Fatıma kadın

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt -Bu merkade her kim ederse dua -Ede mahşerde şefaata mücteba, -Hacı Kuzu kerimesi merhume -Şerife Fatıma kadın -Ruhuna Fatıha, -Sene 1200

Ölçüler: Boy: 86 cm. En: 40 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, enginar, servi), nesneli (ev) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Alt kısmı toprağa gömülü olan taş, iki yandan aşağıya doğru inildikçe daralan, dikdörtgene yakın gövdeli bir görünüm arz etmektedir. Yazının bulunduğu gövde kısmı ile üçgen tepelik kısmını birbirinden yatay bir silme ayırmaktadır.

Yan yana ve arka arkaya sıralanmış bulunan sekiz adet evle bir şehir manzarası verilmeye çalışılmıştır. Bu evlerin en solunda ve sağında birbirine simetrik gelecek bir biçimde yerleştirilmiş olan barok karakterli stilize edilmiş S ve C kıvrımlı akantus yaprakları en üstte bir kartuş motifıyla birleşmektedir. Evler sivri külahlı, üçgene yakın çatılıdır. Cephelerinde kare ve yarım yuvarlak kemer biçimli, içleri yatay çizgilerle kesilmiş veya baklava dilimleriyle taranmış şebekeli birer pencere yer almaktadır. Evlerin duvarları kesme taş duvar örgülüdür. Taşın merkezinde enginarı hatırlatan irice bir çiçek ve evlerin aralarında üç adet servi göze çarpmaktadır. Yapıların yan yana ve arka arkaya dizilişleri zayıf da olsa bir derinlik hissi uyandırmaktadır. Kitabeyi üstten yuvarlak kemer biçimli bir şerit kuşatmakta ve bu şerit iki yandan birer sütunceye oturmaktadır. Bu şeridin üst iki yanının köşelerinde kalan kısımlarında stilize edilmiş birer akantus betimlenmiştir. Yazı şeridi silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde dört satır halinde kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-6:

Fotoğraf No: 6, **Çizim No:** 5, **Tarih:** H.1227/M.1812

Kime Ait Olduğu: Hacı İsmail kerimesi Fatıma

Kitabesi: -Hüve'l hallaku'l-baki -Müeyesser oldu bana şehadet -İlahi sen nasib eyle saadet

-Bulmaz taki Resulünden şefaata -Makrime Zade Hacı İsmail -Kerimesi Fatıma ruhuna -Fatıha -sene 1227 3 Muharrem

Ölçüler: Boy: 124 cm. En: 36 cm. Kal.: 5 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, kır çiçeği, gül, incir, menekşe, servi, yıldız), nesneli cami, vazo) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Üçgen bir tepeliği bulunan taş, yanlardan aşağıya doğru inildikçe daralan bir görünüm arz etmektedir. Gövde ile üçgen tepelik kısmını birbirinden yatay bir silme ayırmaktadır. Kompozisyonda cami ve natürmort konusu işlenmiştir.

Taşın sol kısmında iki cepheli bir cami ve caminin üst cephesinde büyük, alt cephesinde küçük kubbesi yer almaktadır. Caminin kubbesi alemlidir. Caminin kubbeleri dilimli bir örtüye sahip olup, kubbeler düz ve iki yana doğru kavis yapan alttaki cephe gibi çift sıra profil üzerine oturmaktadır. Cephede bir adet yuvarlak kemer biçimli, içleri baklava dilimleriyle taralı, şebekeli penceresi ve kesme taş duvar örgüsü vardır. Alttaki cephede ortada yuvarlak kemer biçimli, içleri baklava dilimleriyle taralı bir pencere ve kesme taş örgülü duvarı yer almaktadır. Caminin sağ bitişiğinde bir kaide üzerinde minaresi yükselmektedir. Minarenin solunda beş yapraklı bir yıldız çiçeği, üç adet servi ve taşın sağ kısmında bereket boynuzu şeklinde bir vazo içerisinden çıkan, dört adet gül, iki adet incir gibi motifler birbiri ardınca sıralanmıştır. En üst sağ kısımda üç yapraklı bir yonca göze çarpmaktadır. Kitabeyi çeviren silmenin üst yan köşelerinin içlerinde stilize edilmiş birer kır çiçeği işlenmiştir. Kitabe dikdörtgen çerçevelerin içinde yedi satır halinde kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-7:

Fotoğraf No: 7, Tarih: H.1228/M.1813

Kime Ait Olduğu: Nefise Hanım

Kitabesi: -Hüve'l-baki -Ola firdevs-i âlâda makamı -İde zevk-ü sefalarını nihaye -İslambollu Sırakeş İsmail -Ağa Kerimesi merhume Nefise Hanım -Sene 1228

Ölçüler: Boy: 117 cm. En: 36 cm. Kal.: 8 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, kır çiçeği, servi, leylak), nesneli (cami, türbe) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Alttan üste doğru gidildikçe genişleyen, dikdörtgene yakın gövde biçimli olan şahide, müze duvarına dayalı şekilde durmaktadır. Üçgen tepelik kısmında mimari ve bitkisel kompozisyon ele

alınmıştır. Kubbeli ve cami ile türbeyi hatırlatan üç birim, bu birime ait duvarlar, muhtemelen iki mimari yapıya ait kısımlar, yapıların aralarında servisler ve leylağı andıran bir çiçek tasvir edilmiştir. Kitabe şeritleri ile üstteki üçgen alınlığı yatay bir şerit ayırmaktadır. Bu şeritin hemen altındaki köşeliklerde stilize edilmiş birer çiçek bulunmaktadır. Yazı şeritleri eğimli olup altı satır halinde, silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde kabartma görünümünde ele alınmıştır.

Mezar Taşı No M-8:

Fotoğraf No: 8, Çizim No: 6, Tarih: H.1284/M.1867

Kime Ait Olduğu: Fatıma Hanım

Kitabesi: -Hüve'l-baki, -Hayf esbak-ı Müftü ali cenabın hemşeri, -Fatıma şivende kıldı ukbay-ı makam, -Muzmir zübed-ü salah olmuş idi ... kim, -Karı zıkr el mahile taat idi her subh u şam, -Tab-ı pakinde Seha Manend Hanım hatm olub, -Nail-i lutf eyler idi, -hu gibi ber-vefk -kam, -Oldu şehr içre sebab bir -Camiin ihyasına, -Eyledi hıref takvim ile, -İlkâ-yı nam, -Hazret-i Zehra olub, -Ruz-ı cezada yaveri, -Ta ula aremgâhı, -Ravza-i daru's selâm, -Ah edüb hatif, -Yedi tarih, -Eyledi hayfa bekaya Fatıma Hanım makam, - ... ruhu için Fatıha, sene 1284

Ölçüler: Boy: 120 cm. En: 47 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (kivrık dal, mimoza), geometrik (su yolu), nesneli (kurdela) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Üst kısmı eksik olan taş, alttan üste doğru genişliyerek devam eden dikdörtgene yakın gövdeli bir form arz etmektedir. Taşın üzerinde yarısı göze çarpan bir kurdela, kurdelanın iki yanında aşağı doğru sarkan mimozalar göze çarpmaktadır. Ayrıca mezar taşının etrafını kıvrılarak giden su yolu motifi ile kivrık dal motifi çevrelemektedir. Yazı şeritleri silmelerin oluşturduğu 8 çerçeve içinde, 14 satır halinde kabartma görünümünde işlenmiştir.

Mezar Taşı No M-9:

Fotoğraf No: 9, Çizim No: 7, Tarih: H.1285/M.1868

Kime Ait Olduğu: Hacı Mustafa kerimesi Fatıma

Kitabesi: -Hüve'l-hayy, sene 1285 -Hamizcioğlu Hacı -Mustafa Kerimesi Fatıma -Ruhuna fatiha

Ölçüler: Boy: 92 cm. En: 33 cm. Kal.: 5 cm.

Konu: Bitkisel (palmiye, palmet) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Alt kısımdan üst kısma doğru, her iki yönden genişleyerek devam eden, sivri tepelikli mezar taşının, gövde ile tepelik kısmını yarım yuvarlak kemer biçimli bir bordür ayırmaktadır. Bu bordürün üst tarafında stilize edilmiş ve üstüne bukle haline getirilmiş palmiye yaprakları ve altında da palmeti hatırlatan bir motif yerleştirilmiştir. Yapraklar üste, sağa ve sola doğru kıvrılarak devam etmektedir. Yazı şeritleri soldan sağa doğru eğimli bir şekilde, dört satır halinde kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-10:

Fotoğraf No: 10, **Çizim No:** 8, **Tarih:** H.1314/M.1896

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt, sene 1314 -Va'z-ı hamlem ba'is oldu derde itti mübtela -Cem olub geldi tabibler itdiler bunca deva -Cam-ı lebriz ecel olmuş heya çare yok -O sebeble eyledim ben nagihan-ı cürm-ü bekaya - Bırakıp bunda evladım hedaya

Ölçüler: Boy: 80 cm. En: 35 cm. Kal.: 6 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, gül, kır çiçeği, rozet) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Taşın alt gövde kısmı eksiktir. Alt kısımdan üst kısma doğru her iki yönden genişleyerek devam eden dikdörtgene yakın gövdeli mezar taşının gövde ile tepelik kısmını yarım yuvarlak kemer biçimli bir bordür ayırmaktadır. Bu bordürün üst tarafında karşılıklı olarak dizilmiş barok etkili S ve C kıvrımlı akantuslar, yapraklar ve rozet çiçeğini andıran bitkisel unsurlar yanlardan aşağıya doğru kıvrılarak bükülmektedir. En üst kısımda gül veya bir kır çiçeği, onun altında akantus yaprakları karşılıklı olarak dizilmesiyle bir kalp biçimini yansıtmaktadır. Yanlardan çıkan yapraklar çeşitli yönlerde doğru hareket etmektedir. Mevcut yazı şeritleri eğimli bir şekilde, silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde altı satır olarak kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-11:

Fotoğraf No: 11, **Çizim No:** 9, **Tarih:** H.1320/M.1902

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Küllümen aleyha fan, 21 Ramazan sene 1320, -Eylemiş tahsil-i kemal hem müderris dersini, -Daima ettirdi hem va'z-ı nasihat-ı Arabi Maskat re's Manisa cediti Arabi, -Alemleri tedris-i fünun ile daima tevhid idi, - ... fazıl-ı mükemmel hemde bizim ümelâ idi -Hazret-i Abdülkadirinin ikbal-i zakiri, -Hem Şah-ı Nakşibend'e dahi musib idi, -Hodavend rıza zikre ya şefii'l -müznibi ...

Ölçüler: Boy: 121 cm. En: 45 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (palmet, rumi) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Gövdesinin alt kısmı eksiktir. Alt kısımdan üst kısma doğru genişleyerek devam eden mezar taşının, gövde ile sivri tepelik kısmını yuvarlak kemer biçimli yatay bir silme ayırmaktadır. Bu silmenin üstünde, stilize edilmiş dallar, rumi ve palmetlerden oluşan unsurlar vardır. Bunlar dekoratif süsleme unsurunu oluşturmuşlardır. Kitabeler eğimli bir şekilde, silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde onbir satır olarak, kare görümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-12:

Fotoğraf No: 12, **Çizim No:** 10, **Tarih:** H.1326/M.1908

Kime Ait Olduğu: Emir Hacı Osman kerimesi Fatıma

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt -Va'z hamlim sebep oldu açıldı ciğerpare - Bulmadı gitti etibba derdime çare -Ayırdı mevt oldu kanadım gözüm -Kaldı öksüz iki körpe kuzum -Terk-i fani eyledim âh ederek -Akranım ibret âlsun beni yâd ederek -Kabrimi her kim ziyaret eyleyse -Ruhuma mutlak bir fatiha ihsan eyleye -Emir Hacı Osman kerimesi Fatıma, -Ruhuna Fatiha, 4 Muharrem ü'l-haram 1326.

Ölçüler: Boy: 80 cm. En: 32 cm. Kal.: 5 cm.

Konu: Bitkisel (ayçiçeği, gül, kır çiçeği, kozalak) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Mezar taşı kırık olup, duvara dayalı vaziyettedir. Alt kısımdan üst kısma doğru, her iki yönden genişleyerek devam eden mezar taşının, dikdörtgene yakın gövdesini ve tepelik kısmını yarım yuvar-

lak kemer biçimli bir bordür ayırmaktadır. Bu bordürün üst tarafındaki merkeze ayçiçeği yerleştirilmiştir. Taşın üst kısmını sıra halinde giden yapraklar ve dallar bir halka veya çelenk biçimi oluşturmuşlardır. Bu halkanın tam ortasında kozalak, motifine benzer bir motif konulmuştur. Halkanın alttan gövdeyle birleştiği yere bir gül ve onun altında kalan iki yana karşılıklı olarak stilize edilmiş bir kır çiçeği dizilmiştir. Mevcut olan yazı şeritleri silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde sekiz satır olarak kabartma halinde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-13:

Fotoğraf No: 13, **Çizim No:** 11, **Tarih:** H.1341/M.1922

Kime Ait Olduğu: Mustafa Ağa kerimesi Nuriye Hanım

Kitabesi: -Sene 1341, Ah mine'l-mevt -Henüz yirmi yaşında -İken veremden vefat -Eden muhtar oğlu -Mustafa Ağa Kerimesi -Nuriye Hanım ruhuna -Fatıha

Ölçüler: Boy: 113 cm. En: 25 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (boru, menekşe) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Üst kısmı sivri kemer biçimli olan şahide, üstten alta doğru gidildikçe daralan biçimdedir. Gövdesi dikdörtgene yakın formda ele alınmıştır. Tepelik kısmının merkezinde menekşeyi hatırlatan üç yapraklı büyük bir çiçek ve yanlarında küçük birer çiçek işlenmiştir. Çiçeklerin altında iki boru çiçeği tasvir edilmiştir. Kitabe şeritleri ile tepelik kısmını yarım yuvarlak kemer biçimli bir silme ayırmaktadır. Yazı şeritleri silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde sekiz satır halinde kabartma görünümünde işlenmiştir.

Mezar Taşı No M-14:

Fotoğraf No: 14, **Çizim No:** 12, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt -Bu merkade her kim ederse dua -Ede mahşerde şefaata mücteba, - ... efendinin

Ölçüler: Boy: 78 cm. En: 42 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, horoz ibiği, lale, kozalak, servi, yıldız), geometrik (hilal, inci, yumurta dizisi), nesneli (cami, türbe, medrese, sütunce) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Dikdörtgene yakın gövdeli şahidenin, alt kısmından üst kısmına doğru genişleyerek devam eden üçgen tepeliği bulunmaktadır. Alt kısmı bulunmayan mezar taşının, gövde ile tepelik kısmını yatay bir silme ayırmaktadır. Bu silmenin üst ve alt kısımlarında mimari, bitkisel ve geometrik özellikli tasvirler bulunmaktadır. Tepelik kısmının solunda yalnızca kubbesi gözükken bir birim, onun yanında büyükçe kubbesi olan tek katlı, üç pencereci cami, caminin bitişiğinde minaresi, minarenin altında yine yalnızca kubbesi verilmiş bir birim, bu birimin üstünde medreseyi hatırlatan iki kubbeli, kapıları ve pencereleri olan bir yapı, caminin üstünde de duvarlar yer almaktadır. Cami ve medresenin arasında ve üstünde servi ağaçları, laleyi hatırlatan çiçek, çam kozalağı, yıldız çiçekleri, hilal ve horoz ibiği çiçeği işlenmiştir. Bu bezemenin hemen altında iki sıra halinde yatay ve yuvarlak kemer biçimli bir kuşak yer almaktadır. Yazı şeridini çeviren çift sıra yarım yuvarlak kemer biçimli kuşağın içinde yumurta ve inci dizileri birer arayla dizilmişlerdir. Üst her iki köşesinin içlerinde birer stilize edilmiş akantus yaprakları göze çarpmaktadır. Ayrıca akantus yaprakları her iki alt köşede birer sütunce şeklini almıştır. Yazı şeritleri dört satır olarak kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-15:

Fotoğraf No: 15, **Çizim No:** 13, **Tarih:** Tarihi belli değildir. XVIII. yy. olabilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt, -Deriga ukba azm kıldı dünyadır şehadetine, -Veladeti gayretle ol gidip ırmadı evlada, -O ... nur bağı-ı izzet-i bad-ı ecel yıktı, -Cihanda terk etti ahir mevsu meyveyi sadededir, -Ma Kevser mai içür Lütü celisi haşri huriye, -Hûda ... itdi tel'in-i cenaati hülyada, - ... cenneti alada.

Ölçüler: Boy: 128 cm. En: 48 cm. Kal.: 9 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, kır çiçeği), geometrik (burma), nesneli (sütunce) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Alt kısımdan üst kısma doğru genişleyerek devam eden tepelikli mezar taşının, gövde ile tepelik kısmını iki sıra halinde yatay bir bordür ayırmaktadır. Tepelik kısmının her iki tarafında birbirine simetrik vaziyette barok karakterli C ve S kıvrımlı yapraklardan oluşan kompozisyon görülmektedir. Ortada akantus motifleri birbirine simetrik biçimde yerleştirilmiş ve yaprakların arasından çıkan yapraklar ve kır çiçekleri her iki yöne doğru kıvrılmışlardır. Tepelik kısmı ile kitabeyi ayıran iki yatay silme arasına burma motifi yerleştirilmiştir. Yazı şeritlerini üstten yarım yuvarlak kemer biçimli bir silme çevirmektedir. Silmenin alt kısımları akantuslardan sütun başlığı haline getirilmiş birer sütunçeye oturmaktadır. Bu silmenin üst iki yan köşelerinde C ve S kıvrımlı ve stilize edilmiş akantuslar göze çarpmaktadır. Kitabeler eğimli bir şekilde, silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde dokuz satır halinde ve kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-16:

Fotoğraf No: 16, **Çizim No:** 14, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XVIII. yy. olduğu düşünülebilir

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Hüve'l hallaku'l-baki -İlahi ente rahmani Recai minke gufranı -Vela te'hüz bi'isyani ve kemmil külle noksani - ... temaşa eyleye eden cenanabı, - ...

Ölçüler: Boy: 101 cm. En: 47 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, gül, armut, erik, enginar, kır çiçeği, servi, yıldız), geometrik (burma, hilal), nesneli (cami, türbe, kase, sütunçe) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Mezar taşının alt kısmı yoktur. Alttan üst kısma doğru gidildikçe genişleyen formludur. Üçgen tepelik kısmı ile gövde kısmı birbirinden yatay bir silmeyle ayrılmaktadır. Cami, türbe, çeşitli bitkisel unsurlar ve kase içinde meyveler bir arada konu edilmiştir.

Taşın orta kısmında üç cepheli, iki minareli bir cami ve türbe karşımıza çıkmaktadır. Cami alemlî, dilimli kubbe örtülüdür. Caminin ve türbenin kubbesi yatay profil üstüne oturmaktadır. Caminin üst cephesinde üç, alt cephesinin dört adet yuvarlak kemer biçimli açıklık bulunmaktadır. En alt

cephedekilerden ortadaki, soldaki ve sağdaki dikey bir çizgiyle iki kanada ayrılmış olan bir açıklıktır. Caminin üç kapısı olması kuvvetle muhtemeldir. Kare şeklindeki olup, içleri karelere bölünmüş diğer kısımlar penceredir. Caminin sağında ve solunda silme üzerinde armudi kaideli birer minare yükselmektedir. Minareler alemlî ve külahlıdır. Gövdelerinde üçer mazgal pencere, birer şerefe, birer şerefe kapısı yer almaktadır. Sağdaki türbenin cephesinde içi baklava dilimleriyle taranmış iki penceresi dikkat çekmektedir. Türbenin önünde enginarı andıran bir motif tasvir edilmiştir. Bu yapının arkasında serviler yerleştirilmiştir. Taşın en üst kısmında altı yıldız çiçeği, bir hilal, caminin solunda bir meyve kasesinin içerisinde iki erik, bir armut, üste doğru kıvrılarak çıkan üç adet gül motifi işlenmiştir. Tepelikle gövde kısmını ayıran yatay silmenin alt iki yanında, C ve S kıvrımlarından oluşan birer akantus üstte birleşmektedir. Köşelerde akantusun yanında ikişer gül ve içi tanecikli birer bitkisel motif sıralanmıştır. Kitabenin iki yanında birer sütunceye oturan, stilize edilmiş akantuslardan oluşan birer sütun başlığı dikkat çekmektedir. Sütuncenin gövdesi burma şeklinde kıvrılarak devam etmektedir. Kitabeyi üstten stilize edilmiş barok karakterli S ve C kıvrımları yapan akantus yapraklarının iki yönden devam ederek üst ortada birbirleriyle birleşmektedir. Yazı şeritleri eğimli bir şekilde, silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde beş satır olarak kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-17:

Fotoğraf No: 17, **Çizim No:** 15, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt

Ölçüler: Boy: 47 cm. En: 35 cm. Kal.: 9 cm.

Konu: Bitkisel (kır çiçeği, servi, yıldız), geometrik (burma, hilal), nesneli (cami, türbe) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Taşın gövdesinin büyük kısmı eksiktir. Şahide alt kısımdan üste doğru gidildikçe genişleyen, dikdörtgene yakın gövdeli biçimlidir. Üst kısmı üçgen alınlıklı bir tepelikle son bulmaktadır. Gövde kısmı ile tepelik kısmını yatay bir silme birbirinden ayırmaktadır. Kompozisyonu mimari birimler ve çeşitli bitkisel unsurlar oluşturmaktadır.

Alınlığın sağ kısmında bulunan cami ile sol kısımda yer alan kubbeli yapılar dilimli birer örtüye sahiptir. Caminin kubbesinde bir kısmı gözükten alemleri vardır. Kubbe tek sıra halindeki düz yatay silmenin bulunduğu kasnağa oturmuştur. Caminin üst cephesinde yuvarlak kemer biçimli, içleri dikey çizgiyle kesilmiş dört pencere dizilmiştir. En soldaki pencere kare şeklinde olup, yatay çizgilerle işlenmiştir. Alt cephe tek sıra silmenin altında, bir tane kare biçimli, içi yatay çizgilerle ayrılmış ve şebekeli pencere, kanatlı iki pencere ve bu pencerelerin ortasında iç içe olan yuvarlak kemer biçimli, dikey çizgiyle kesilmiş bir kapıyla birlikte ele alınmıştır. Caminin alt cephesinin en sağında kare görünümlü, içi baklava dilimleriyle başka bir pencerede tasvir edilmiştir. Caminin sol bitişiğinde bir kaide üzerinde yükselen minaresi bulunmaktadır. Minarenin solunda başka bir cami veya türbe olabileceğini düşündüğümüz kubbeli ve çift cepheli bir yapı daha yer almaktadır. Kubbe cephesinin sol kısmı ele alınmamıştır. Cephelerinde yarım yuvarlak kemer biçimli, dikey bir çizgiyle ikiye ayrılmış bir kapısı ve kanatlı ve baklava dilimli pencere tasvir edilmiştir. Tepeliğin üst kısmında ve altta yıldız çiçekleri, servi ile üst yanında bir hilal verilmiştir. Kitabeyi üstten yuvarlak kemer biçimli çift sıra bir bordür kuşatmaktadır. Bu bordürün içinde burma motifi tasvir edilmiştir. Üst iki yan köşeliklerde kalan panoların içinde birer barok etkili stilize edilmiş kır çiçeği betimlenmiştir. Kitabenin mevcut olan kısmı eğimli olarak, tek satır halinde kabartma görünümünde işlenmiştir.

Mezar Taşı No M-18:

Fotoğraf No: 18, **Çizim No:** 16, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir

Kime Ait Olduğu: İbn-i Melik Müderrisi Hacı Mustafa ...

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt, -Ziyaretten murad olan duadır, -Bugün bana ise yarın sanadır -Cennet mekan firdevs-i aşıyan, -İbn-i Melik Müderrisi Hacı Mustafa, - ...

Ölçüler: Boy: 91 cm. En: 36 cm. Kal.: 5 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, horoz ibiği, servi), nesneli (cami, sütunce) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Mezar taşının bir kısmı eksik durumdadır. Taşın dikdörtgene yakın gövde alt kısmı, üst kısma doğru gidildikçe genişle-

yen, üçgen alınlıklı bir tepelikle son bulan formda ele alınmıştır. Gövde kısmı ile tepelik kısmını yatay bir silme birbirinden ayırmaktadır. Kompozisyonu yalnızca kubbesi verilmiş bir mimari birim ve çeşitli bitkisel unsurlar oluşturmaktadır. Alınlığın üst kısmında stilize edilmiş akantuslar ve akantusların altında da üç adet yarım yuvarlak kemer biçimli kuşak bulunmaktadır. Kuşağın altında cami olması muhtemel kubbeli bir birim göze çarpmaktadır. Kubbenin her iki yanında birer servi yer almaktadır. Caminin kubbesi yedi dilimlidir. Kubbe tek sıra halindeki düz yatay silmenin bulunduğu kasnağa oturmaktadır. Kitabeyi üstten yuvarlak kemer biçimli üç sıra bir bordür kuşatmaktadır. Bu bordür iki yanda alt kenarları yatay silmeli olarak devam etmekte ve alt her iki kenarda akantuslardan oluşan sütunumsu birer başlığa oturmakta ve üst iki yan köşede kalan panoların içinde birer horoz ibiği çiçeği göze çarpmaktadır. Mevcut olan kitabesi eğimli olarak, beş satır halinde kabartma olarak verilmiştir.

Mezar Taşı No M-19:

Fotoğraf No: 19, **Çizim No:** 17, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XVIII. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Ölçüler: Boy: 62 cm. En: 44 cm. Kal.: 8 cm.

Konu: Bitkisel (servi, yıldız), nesneli (cami, medrese), geometrik (hilal) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Taşın gövde kısmı eksiktir. Üçgen bir tepeliği bulunan taşın üzerinde mimari ve bitkisel kompozisyon işlenmiştir. Taşın yüzeyinde çift minareli, iki cepheli, kubbesi alemli bir cami yer almaktadır. Cami motifinin üst tarafında hilal ve yıldız çiçekleri göze çarpmaktadır. Kubbeli birimler bir medreseyi hatırlatmaktadır. Caminin kubbesi bir örtüye sahip olup, kubbe yatay çift sıra profil üzerine oturmaktadır. Üst cephede dört adet, ikinci cephede beş adet yuvarlak kemer biçimli, içleri baklava dilimleriyle veya yatay-dikey çizgilerle taralı penceresi vardır. Cephelerin hepsi yatay profil üzerine oturmaktadır. İkinci cephenin her iki yanında, cephe profili üzerinde kaideli, şerefeli, bilezikli birer minaresi, minarelerin her iki yanında uçları sağa ve sola doğru kıvrık olan birer servi işlenmiştir.

En alt kısımda dört kubbeli bir birim bulunmaktadır. Muhtemelen caminin son cemaati veya camiye bitişik bir medrese verilmeye çalışılmıştır. Kubbe-ler dilimli ve aralarına uçları kıvrık serviler yerleştirilmiştir. Kubbelerin al-tında kaş kemer biçiminde üç adet pencere göze çarpmaktadır.

Mezar Taşı No M-20:

Fotoğraf No: 20, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Bitkisel ve mimari süsleme biçiminden XIX. yüzyıla ait olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Hüve'l mu'in, -Ebul Melik Müderrisi

Ölçüler: Boy: 53 cm. En: 35 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, servi), nesneli (cami) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Alt kısmı toprağa gömülüdür. Üçgen bir tepe-liği bulunan taş, yanlardan aşağıya doğru inildikçe daralan bir görünüm arz etmektedir. Gövde ile üçgen tepelik kısmını birbirinden yatay bir silme ayırmaktadır. Burada mimari ve bitkisel kompozisyon işlenmiştir. Taşın sol kısmında minareli, iki cepheli, kubbesi alemlî bir cami yer almaktadır. Ca-minin yanlarında toplam dört adet servi göze çarpmaktadır. Caminin kubbe-leri dilimli bir örtüye sahip olup, kubbe yatay tek sıra profil üzerine oturmaktadı. Cephede üç adet yuvarlak kemer biçimli penceresi, alt cephede de yuvarlak kemer biçimli kapısı vardır. Caminin sağında kaideli, bilezikli, şerefeli, külahlı bir minare yer almaktadır. Taşın sağında ise C kıvrımı yapan stilize edilmiş akantuslardan oluşan betimleme bulunmaktadır. Kitabeyi üst-ten yarım yuvarlak kemer biçimli bir kuşak çevirmektedir. Bu kuşağın köşe-lerinde birer stilize edilmiş üç yapraklı motif yer almaktadır. Yazı şeritleri eğimli bir şekilde verilmiş olup, silmelerin oluşturduğu çerçevelerin içinde üç satır halinde kabartma görünümünde ele alınmıştır.

Mezar Taşı No M-21:

Fotoğraf No: 21, **Çizim No:** 18, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Lütfi Mustafa kızı

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt, -Merhum ve mağfurun leha, -Lütfi Mustafa Kızı

Ölçüler: Boy: 59 cm. En: 31 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (akantus), geometrik (çarkıfelek, ışın çubukları) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Şahidenin alt gövde kısmı eksiktir. Mezar taşı üç dilimli görünüm arz etmektedir. Gövde ile dilimli tepelik kısmını basık kavisli kemer biçimli bir bordür ayırmaktadır. Bu bordürle birleşen ve yuvarlak kemer biçimli bordür içinde bir çarkıfelek, bunun üst tarafında da sekiz dilimli yelpaze, yarım rozet çiçeği, istiridye veya damla motifini hatırlatan ışın çubukları motifi yer almaktadır. En üst dilimin içinde ve diğer köşelerdeki uçların içinde stilize edilmiş barok etkili akantus motifi yerleştirilmiştir. Yazı şeritleri eğimli bir şekilde üç satır halinde, taşın yüzeyi oyulup kabartma görünümünde verilmiştir.

Mezar Taşı No M-22:

Fotoğraf No: 22, **Çizim No:** 19, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Ölçüler: Boy: 34 cm. En: 38 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, gül, rozet çiçeği, servi, yıldız), nesneli (cami) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Büyük kısmı eksik olan mezar taşının üst kısmı üçgen tepeliklidir. Taşın gövde ve tepelik kısmını yatay bir silme birbirinden ayrılmaktadır. Bu silmenin üzerinde soldan sağa doğru, cami ve camiye ait uzun bir cephe sıralanmaktadır. Cephenin üstüne ve altına bitkisel unsurlar yerleştirilmiştir. Taşın sol üst kısmında kubbeli, alemli ve kubbesi dilimle örtülmüş bir cami yer almaktadır. Cephesinde yarım yuvarlak kemer biçimli on adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Cami kubbesinin çevresinde bir kısmı veya tamamı verilmiş yıldız çiçekleri, servi göze çarpmaktadır. Taşın sağ kısmında minaresi bulunmaktadır. Minarenin bitişiğinde yarısı verilmiş bir rozet çiçeği ile güller dikkat çekmektedir. Cephenin altındaki

çift sıra bordürün içinde sıra halinde devam eden stilize edilmiş barok etkili akantuslar yer almaktadır.

Mezar Taşı No M-23:

Fotoğraf No: 23, **Çizim No:** 20, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Ölçüler: Boy: 57 cm. En: 64 cm. Kal.: 6 cm.

Konu: Bitkisel (lale, servi), geometrik (saç örgüsü), nesneli (revak, sopa, sütun, keçe), figürlü (keçi, insan) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Bir mezar taşına veya su mimarisi ile ilgili bir yapının süslemesine ait olabileceğini düşündüğümüz taş, kareye yakın form-ludur. Taşın mevcut olan kısmında bitkisel, figüratif, geometrik ve mimari bezeme ağırlıklı kompozisyon karşımıza çıkmaktadır. Taşın üç kenarı yatay ve dikey çift sıra profillerle çevrilidir. Bu profilin içerisinde devam eden saç örgüsü motifi göze çarpmaktadır. Kompozisyonun üst kısmında kavis yaparak giden yatay bir bordür üzerinde hareket eden veya annesinden süt içen hayvanlar yani beş keçi sıralanmaktadır. Hayvanların çevresinde serviler ve başka cins ağaçlar bulunmaktadır. Sol üst köşede üstünde keçe kıyafeti ve sopası olan bir çoban keçiye doğru sopasını uzatmaktadır. Çobanın yüzü, taş aşınmış olduğun pek belli değildir. Alt kısımda revaklı bir bölüm göze çarpmaktadır. Orta revakın kemeri daha geniş olup içinde tersten laleyi hatırlatan bir ağaç yer almaktadır. Diğer revak bölümlerinin içlerine birer servi yerleştirilmiştir. Revakların yarım yuvarlak kemerleri kaideli, başlıklı sütunlara oturmaktadır.

Mezar Taşı No M-24:

Fotoğraf No: 24, **Çizim No:** 21, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Ölçüler: Boy: 76 cm. En: 36 cm. Kal.: 7 cm.

Konu: Bitkisel (kıvrık dal, küpe) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Taşın alt kısmı eksiktir. Taş dikdörtgene yakın gövde formlu bir ayaktaşıdır. Sivri kemer biçimi tepelikli olan taş, yukarıdan aşağıya gittikçe daralmaktadır. Taşın üç kenarını bir silme kuşatmaktadır. Taşın yüzeyinde aşağıdan yukarıya doğru giden kıvrık dal göze çarpmaktadır. Kıvrık dal üzerinde asma yaprağını da anımsatan küpe çiçekleri dikkat çekmektedir.

Mezar Taşı No M-25:

Fotoğraf No: 25, **Çizim No:** 22, **Tarih:** Bulunmamaktadır. Süsleme özelliklerinden XIX. yy. olduğu düşünülebilir.

Kime Ait Olduğu: Bilinmemektedir.

Kitabesi: -Ah mine'l-mevt

Ölçüler: Boy: 58 cm. En: 41 cm. Kal.: 6 cm.

Konu: Bitkisel (akantus, gül, orkide), nesneli (sütunce) seçilmiştir.

Tanım ve Kompozisyon: Sivri kemer biçimine yakın tepeliği bulunan taşın gövde kısmı eksiktir. Kitabenin bulunduğu gövde kısmı ile tepelik kısmını çift sıra yatay bir şerit ayırmaktadır. Bu şeridin üstünde stilize edilmiş C kıvrımı yapan akantuslar, ters dönmüş veya iki tarafa kıvrılır şekilde güller tasvir edilmiştir. Taşın tepeliğinde akantusun hemen altında orkideyi hatırlatan bir çiçek iki gülün arasından yukarıya doğru çıkar gibi tasvir edilmiştir. Yazı şeritlerini üstten yarım yuvarlak kemer biçimli üç sıralı bir kuşak ayırmaktadır. Bu kuşak sırası alt kenarlarda akantustan oluşan birer sütun başlığına oturmaktadır. Bu kuşağın iki yan köşeliklerinde akantus yaprağı yer almaktadır. Mevcut olan yazı şeritleri eğimli bir şekilde, iki satır halinde kabartma görünümünde ele alınmıştır.

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Tire Müzesi'nde bulunan mezar taşları içerisinde süslemeli 25 mezar taşı incelenmiştir. İncelenen Tire Müzesi mezar taşları biri hariç (M-23) bütün örnekler şahidelidir. Karşımıza çıkan mezar taşlarının çoğu dikdörtgene yakın gövdelidir. Dikdörtgen gövdeli mezar taşları kendi arasında tepelik biçimine göre ayrılmaktadır. Baş ve ayaktaşı da dahil olmak üzere üçgen

tepelikli veya alınlıklı mezar taşı on dört, sivri kemere yakın biçiminde tepelikli mezar baştaşı ve ayaktaşı üç (M-10, M-11, M-24A), tepelik kısmı dilimli veya üç-beş parça çıkıntılı olup, dilimli formlu diye adlandırılan mezar taşı üç (M-1, M-2, M-21), yuvarlak kemer biçimine yakın üç (M-9, M-12, M-13), hotoz veya gelin başı gibi süslü tepelikli bir örnek (M-12) müzede karşımıza çıkmaktadır. Tire Müzesi'nde bulunan mezar taşları arasından bir tanesi de ayaktaşıdır (M-24). Bir örnekte mezar taşı veya çeşme ile ilgili taş a ait olabileceği düşünülen figürlü bir parçadır (M-23).

Mezar taşlarında tarihi bilinen bütün örnekler XVIII. yy. başı ile XX. yy. ilk çeyreği arasındadır. 25 örnekten 8 tanesi XVIII. yy., 14 tanesi XIX. yy., 3 tanesi XX. yy. ilk çeyreğidir. Bu taşların içerisinde tarihi olmayan 12 adet mezar taşı da süsleme özelliklerinden dolayı XVIII ile XIX. yy. arasına tarihlenebilir. Mezar taşları kronolojik olarak dizilmiştir. Tire Müzesinde incelenen eserler 1735 ile 1922 arasında yapılmış mezar taşlarıdır. Tire Müzesi'nde incelemiş olduğumuz bütün örnekler yapım ve süsleme tekniklerinden oyma ile kazıma tekniğiyle yapılmıştır. Baş ve ayaktaşlarının da dahil olduğu, daha çok ayak taşlarında ortaya çıkan bir örneğin süslemesi kazıma tekniğiyle ortaya çıkarılmıştır (M-24). Mezar taşlarının yüzeyi oyularak yapılan kitabeli ve süslemeli mezar taşlarının çoğu kabartma olarak verilmiştir. Kabartma oyma tekniğinin sonucu olarak ortaya çıkan görünümüdür.

Tire Müzesi mezar taşlarının büyükten küçüğe doğru yükseklikleri 128 cm ile 34 cm, genişlikleri 64 cm ile 25 cm, kalınlıkları ise 9 ile 5 cm arasında değişmektedir. İncelenen örnekler arasında taş malzeme ile yapılan mezar taşı örneği bulunmamaktadır. Araştırılan yirmi beş örneğin hepsinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Müzenin bahçesinde yer alan, tanıtmaya çalıştığımız yirmi beş örnekten dört tanesi kitabesizdir (M-19, M-22, M-23, M-24). Kitabelerdeki yazı şeritlerinin verilmesi 20 örnekte diyagonal eksendedir. Mezar taşlarından 11 tanesi sağlam, 10 tanesi yerde veya diğer taşlara dayalı (nispeten iyi) durumdadır. On altı mezar taşının hasar görmüş olduğu göze çarpmaktadır (M-1, M-2, M-3, M-4, M-5, M-6, M-7, M-8, M-16, M-19, M-20, M-21, M-22, M-23, M-24, M-25). İki örnek erkek mezarı, yirmi üç örnek ise, kadınlara ait olabileceği düşünülen mezar taşlarıdır.

Mezar taşlarında bitkisel, geometrik, nesnel, yazı ve bir örnekte figürlü bezemeler karşımıza çıkmaktadır. Bezeme çeşitlerinin hepsinin bir arada kullanıldığı karışık örnekler olduğu gibi tek konulu örneklerde vardır.

Bitkisel Bezemeler: Tire mezar taşlarında yer alan bitkisel bezemeler akantus,⁵ armut,⁶ ayçiçeği,⁷ boru,⁸ enginar, erik,⁹ gül,¹⁰ horoz ibiği,¹¹ incir,¹² kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, küpe,¹³ lale,¹⁴ mimoza,¹⁵ orkide,¹⁶ palmet,¹⁷

⁵ Bkz. Göynük'te (Halit Çal, "Göynük (Bolu) Mezar Taşları," *Vakıflar Dergisi*, XXX (2007), s.310; Necmi Ülker, "Balıkesir Şeyh Lütfullah Camii Haziresi Mezar Kitabeleri (XVIII-XX. yüzyıl)," *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 1990*, (Ankara, 1991), ss.457-476; H. Kamil Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları," (Basılmamış Doktora tezi), G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara 2004), ss.768-769.

⁶ Bkz. İzmir Şeyh Sinan Cami Haziresinde yer alan armut motifli mezar taşı için bkz. Gül Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), ss.48-49; Gördes için bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," ss.769-770; İstanbul Eyüp'de S. Abdülkadir Cami Haziresinde gerçekçi biçimde armut motifleri yer almaktadır (bkz. Tülin Çoruhlu, "Eyüpsultan ve Çevresindeki Hazirelerde Bulunan Mezar Taşlarında Kase İçinde Meyve Tasvirleri," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, (İstanbul: Eyüp Belediyesi, 1998), s.110).

⁷ Bir örnekte yer almaktadır (M-17). Taşın tepeliğinin ortasında yapraklarla birlikte verilmiştir. Gördes mezarlıklarında Tire'dekine benzer bir düzenlemeyle karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.770.

⁸ Bir örnekte (M-18) yer almaktadır. Menekşe ile birlikte işlenmiştir. Gördes için bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.770.

⁹ Gördes için bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.771. İstanbul Eyüpsultan'da Nakkaş Hasan Paşa Türbesinin sağındaki hazirede bulunan 1767 tarihli Rikkad Hatunun mezar taşında kase içinde erikler görülmektedir. Bkz. Çoruhlu, "Eyüpsultan ve Çevresindeki ...," s.107.

¹⁰ Osmanlı sanatının neredeyse her alanında kullanılan gül, çeşmelerde de yoğun olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin İstanbul Kaptan Hüseyin Paşa Çeşmesinde; bkz. H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri, Beyoğlu Cihetindeki Meyve Tabaklı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeleri: Kaptan Hüseyin Paşa Çeşmesi, Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, Kemankeş Çeşmesi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), ss.19-23. Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesinde, bkz. Barışta, *İstanbul Çeşmeleri...*, s.47; İstanbul Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesinde; bkz. Barışta, *Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), ss.42-44; Göynük için bkz. Çal, "Göynük (Bolu) Mezar Taşları," s.308; Balıkesir'deki için bkz. Ülker, "Balıkesir Şeyh Lütfullah Camii ...," ss.457-476; Gördes'te gülün yer aldığı bezemeler ilgi çekmektedir. Bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," ss.771-772.

¹¹ Gördes için bkz. "Manisa Gördes'te Bulunan ...," ss.772-773; Manisa Zeytinliova'da ve Menemen Ulu Camisi Haziresinde yer alan mezar taşlarının alınlıklarında mimari kompozisyon içinde verilmiştir. Bkz. Tunçel, a.g.e., ss.101-102, 202-203.

¹² İncir ağacı kudret, hayat, ölümsüzlük ve yüksek bilginin de simgesi olduğu gibi, meyvesinin içinin tohumla dolu olduğu için kutsal kabul edildiği ve eski Mısır'da incir şeklinde muskarlar başlıca nazarlık şekilleri arasında yer aldığı ifade edilmektedir. Bkz. Burhan Ögüz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar* (İstanbul, 1983), s.45; Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.773; Göynük'te III/82 Env. No.lu mezar taşında incir işlenmiştir. Bkz. H. Örcün Barışta, "Göynük Akşemsettin Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları," *9. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-01 Haziran 2001*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), I, s.119; Çal, "Göynük (Bolu) Mezar Taşları," s.309.

¹³ Bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.775; İstanbul Eyüp'de Cafer Paşa Türbesinde Env. No. 32 ve 34 olan, XVI. yüzyıla ait oldukları düşünülen sembolik lahit parçasında küpe çiçeği belirtilmiştir. Bkz. Barışta, a.g.m., ss.273, 275.

palmye,¹⁸ rozet,¹⁹ rumi,²⁰ servi,²¹ yaprak ve yıldız²² motifleridir. Bunlar baştaşlarında tepelikte, alınlıkta, kitabeyi çeviren kuşağın üstünde yer alan

- ¹⁴ Mezar taşlarında da rağbet edilen lale, Tire’de bir örnekte işlenmiştir (M-23). Baştaşının tepeliğinde veya üçgen alınlığında, ayaktaşında yer alan lale, bitkisel ağırlıklı kompozisyonda stilize edilerek veya doğadaki gibi verilmeye çalışılmıştır. Lale motifi Edirne’de yeniçeri mezar taşlarının (Özer, 1995:52, res.2) başlık kısımlarında karşımıza çıkmaktadır; bkz. Balıkesir’deki için Ülker, “Balıkesir Şeyh Lütfullah Camii ...,” s.476; Göynük için, Çal, “Göynük (Bolu) Mezar Taşları,” s.309; Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.775.
- ¹⁵ Bkz. Biçici, a.g.e., s.776; Göynük’te 1/4 no.lu şahidede mimoza tasvir edilmiştir; bkz. Barışta, “Göynük Akşemsettin Türbesi ...,” s.119 ; Çal, “Göynük (Bolu) Mezar Taşları,” s.309.
- ¹⁶ Tire’de iki örnekte bulunmaktadır (M-12, M-25). Değerli bir süs bitkisi olan orkide (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.776); Tire Müzesinde bulunan, XVIII. yüzyıla ait olduğu düşünülen iki mermer parça üzerinde göze çarpmaktadır: Bkz. Necmi Ülker, “Tire Müzesindeki İslami Kitabeler,” *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 20-24 Mayıs 1985* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986), s.24, res.22-23. Taşın tepeliğinde, üçgen alınlığında, vazo içerisinde çeşitli bitkisel unsurlarla bir arada kullanılmıştır.
- ¹⁷ İstanbul Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesinin ayna taşında (bkz. Barışta, *Kabataş Hekimoğlu Ali ...*, s.35); Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesinde (bkz. H. Örcün Barışta, *Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi-Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi-Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), s.17); Hacı Mehmet Ağa Çeşmesinde (bkz. Barışta, *Ortaköy Damat İbrahim Paşa ...*, ss.28, 36); I. Mahmut Çeşmesinde (bkz. Barışta, *Ortaköy Damat İbrahim Paşa ...*, s.47) rastlanılmaktadır. Tire Müzesinde (bkz. Ülker, “Tire Müzesindeki İslami Kitabeler,” s.16, res.12); İzmir Ali Ağa Camisi Haziresinde (bkz. Necmi Ülker, “İzmir Ali Ağa Cami Haziresi Mezar Kitabeleri, (XVIII-XX.yüzyıl)”, *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs 1988*, Ankara, 1989, ss.22-23, res.5); Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.777); İzmir Hacı Mahmud Camisi Haziresinde (bkz. Necmi Ülker, “İzmir Hacı Mahmud Cami Haziresindeki Mezar Kitabeleri (XVIII-XIX.yüzyıl)”, *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı 6-10 Nisan 1987*, Ankara, 1988, s.16, res.4), palmet motifi, rumiyle birlikte taşın alınlığında yer almıştır.
- ¹⁸ Bkz. Manisa Müzesi’nde taşın alınlığında mimari kompozisyon ve diğer bitkisel unsurlarla birlikte palmye motifi ele alınmıştır (Bkz. Tunçel, Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde ...*, ss.25-29); Manisa Hüseyin Ağa Camisi Haziresinde de benzer bir örnek yer almaktadır (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.777); Gördes’te Tire’yi hatırlatan palmye şeklinde bezemeler vardır (bkz. Biçici, a.g.e., s.777).
- ¹⁹ Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.778); İzmir Pınarbaşı mezarlıklarında rozet çiçeği dikkat çekmektedir (bkz. Ülker, “Tire Müzesindeki İslami Kitabeler,” ss.12,13).
- ²⁰ Göynük’te (bkz. Çal, “Göynük (Bolu) Mezar Taşları,” s.309.); Gördes’te örnekleri bulunmaktadır (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.778). Demet Karacağ’ın XIV-XV. yy. Bursa mezar taşları konulu araştırmasında, rumi ve palmetlerden meydana gelmiş süslemelerin Bursa (XIV-XV. yy) mezar taşlarında yoğunlukta olduğuna ve dış hatlarıyla kıvrım ve yaprakları konturlanmış basit rumi kompozisyonlar diye söylenen bezemelerin, genelde şahidelerin alınlıklarında göze çarpmakta olduğundan bahsederek, “dal ve yaprak damarları ince şekilde işlenip çeşitli dilimlerle meydana getirilmiş ve artık klasik rumi niteliğinde kompozisyonlarında sayıları fazladır. Şahidelerin alınlıkları dışında kenar silmeleri ve bordürlerinin rumi ve palmet motiflerinden oluştuğu görülür” şeklinde rumilerle ilgili genel ifade bulunmaktadır (bkz. Demet Karacağ, *Bursa’daki 14-15. yüzyıl Mezartaşları*, Ankara, 1994, s.172).
- ²¹ Edirne Musevi Mezarlığındaki taşlar üzerinde (bkz. Oğuz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, s.29); Gördes’te de ucu sağa ve sola kıvrık serviler karşımıza çıkmaktadır (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...” ss.778-780). Servi ağaçlarının iki yanlarından çıkan çıkıntılarını ay, doğurganlık ve bolluk simgesi olan boynuz olarak yorumlandığını Burhan Oğuz ifade etmektedir (bkz. Oğuz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, s.31). Amasya mezar taşları içerisinde altı örnekte servi göze çarpmaktadır. Servilerin uçları düz, içleri yarım yuvarlak, eğik ve dik çizgilerle taranmıştır (bkz.

köşeliklerde, ayaktaşında tek veya karışık olarak yer almaktadır. Bitkisel bezemelerde göze çarpan motifler alfabetik olarak tablodaki şekilde verilmiştir (Tablo-II).

Geometrik Bezemeler: Burma,²³ çarkıfelek,²⁴ hilal,²⁵ ışın çubuğu,²⁶ inci görünümlü dairesel motif,²⁷ saç örgüsü,²⁸ su yolu,²⁹ testere dişi,³⁰ yumurta

-
- Günnür Aydoğdu, "Amasya Mezar Taşları," (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara, 1997), s.244). Serviler çeşmelerde de çok yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesinin yola ve denize bakan cephelerindeki ayna taşında uçları sağa ve sola kıvrık karşılıklı birer servi (bkz. Barışta, *Kabataş Hekimoğlu Ali ...*, s.32); Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesinin ayna taşında (bkz. Barışta, *Ortaköy Damat İbrahim Paşa ...*, s.12); Topkapı Sarayındaki 239 envanter numaralı lale motifiyle bezenmiş ayna taşının iki yanında (bkz. Barışta, 1992, a.g.e., *Ortaköy Damat İbrahim Paşa ...*, s.65); Ayvansaray'daki Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesinde, Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesinde (bkz. Barışta, *Ortaköy Damat İbrahim Paşa ...*, ss.74, 76); Beyoğlu Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesinde (bkz. Barışta, *İstanbul Çeşmeleri...*, ss.12-13); Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesinde (bkz. Barışta, *İstanbul Çeşmeleri...*, s.37) uçları karşılıklı olarak birbirine bakan, içleri taralı servi ağaçları ele alınmıştır.
- ²² Gördes'te (bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.781), Kuzezybatı Anadolu Bölgesinin çeşitli yerleşim yerlerinde yer alan mezarlıklarında ve hazirelerindeki mimari bezemeli mezar taşlarında karşımıza çıkmaktadır (bkz. Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde ...*, ss.15, 17, 21, 23, 25, 27, 29, 33, 35, 37, 41, 42, 57, 59, 70, 76, 80, 84, 88, 90, 100, 125, 173, 179, 200, 208, 212).
- ²³ Gördes'te (bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.785), Göynük'te burma şeklinde motif mezar taşında işlenmiştir (Barışta, "Göynük Akşemsettin Türbesi ...," s.119; Çal, "Göynük (Bolu) Mezar Taşları," s.310).
- ²⁴ Göynük'te (bkz. Çal, "Göynük (Bolu) Mezar Taşları," s.310), Gördes'te (bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," ss.785-786), Ahlat mezarlıklarında (bkz. Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), ss.116,121), Anadolu Selçuklu dönemi yapılarından Tercan Mama Hatun Kümbeti (XIII. yy. ortası) portal kemerinin köşeliklerinde; Aksaray Kılıç Aslan Kümbeti (1260) giriş cephesinde, portalın sağ ve solunda; Ahlat Erzen Hatun Kümbetini (1397) çevreleyen sağır kemer dizisinin üst taraflarında; Beylikler devrinden Tire Aydınoğlu Süleyman Bey Türbesinin (1349) kemerli girişi üzerinde, yanlarda (bkz. Beyhan Karamağaralı, "İç içe Dairelerin Mahiyeti Hakkında," *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, Güner İnal'a Armağan, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1993), ss.249-270, 253-254), Niğde Eskiçiler Mescidi son cemaat yeri tavan yüzeyindeki karelerde ahşap üzerine (bkz. Halit Çal, *Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000), s.8) çarkıfelek motifleri işlenmiştir.
- ²⁵ Gördes'te (bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.786), Kuzezybatı Anadolu Bölgesinin çeşitli yerleşim yerlerinde yer alan mezarlıklarında ve hazirelerindeki mimari bezemeli mezar taşlarında karşımıza çıkmaktadır (bkz. Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde ...*, ss.17, 21, 23, 27,37, 41, 57,63, 66, 68, 70, 78, 80, 84, 88, 90, 94, 100, 111, 120, 125, 137, 141, 146, 155, 156, 173, 179, 192, 200, 208, 211, 212).
- ²⁶ Işımsal çubuklar Amasya mezar taşlarında üç örnekte görülmektedir, çubukların ucu V şeklinde çatallıdır. (bkz. Aydoğdu, "Amasya Mezar Taşları," s.262), Gördes'te (bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," ss.786-787), Antalya Müzesinde (bkz. Naci Eren, "Antalya Müzesinde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları", *TED*, XVII (1982), res.34), çeşmelerde (bkz. Barışta, *İstanbul Çeşmeleri...*; bkz. Barışta, *Ortaköy Damat İbrahim Paşa ...*) yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek Amasya, gerek Antalya, gerekse İstanbul'un çeşitli semtlerinde yer alan çeşmelerde yer alan istiridye veya yelpaze görünümlü ışın çubukları Tire'de bulunan örneklere benzemekte ve bunun İstanbul ve Anadolu'da özellikle mimari yapılarda ve mezar taşlarında dönemin modası uygun olarak devam

veya yumurtaya yakın biçimli motif dizisi³¹ ve yürek³² motifleri mezar taşlarında karşımıza çıkmaktadır (Tablo-III).

Nesneli Bezemeler: On beş mezar taşında kurdela,³³ meyve kasesi,³⁴ vazoz³⁵ ve mimari elemanların (cami, ev, türbe, revak, sütun, sütunce) tasvir edildiği nesneli kompozisyonlar göz önüne gelmektedir.

-
- ettiği, XVIII. yüzyılda yoğun olarak kullanıldığı, sonra terk edildiği anlaşılmaktadır. Bu motif birçok yerde benzerine rastlanıldığı gibi Tire Müzesinde (bkz. Ülker, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” ss.15-16), Pınarbaşı mezarlığında Uncu Mustafa oğlu Teyfik’in 1925 tarihli şahidesinde, Menemen Mahkeme Cami haziresinde İbrahimioğlu Hüseyin Beşe’nin 1767 tarihli mezar taşında, Akhisar Ulu Cami haziresinde Aişe Hanım’ın 1748 tarihli şahidesinde ele alındığı görülmektedir (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.787).
- ²⁷ Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.787) Tire’yi hatırlatan inci görünümü tasvirler karşımıza çıkmaktadır.
- ²⁸ Bkz. Ülker, “Tire Müzesindeki İslami Kitabeler,” s.25; Gördes’te (Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” ss.787-788), İzmir Ali Ağa Cami Haziresinde (Ülker, “İzmir Hacı Mahmud Cami Haziresindeki ...,” s.22, res.4) işlenmiştir.
- ²⁹ Bu bordürün benzer şekli Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.786), Göynük’te III/59 Env. no.lu mezar taşında da yer almaktadır (Barışta, “Göynük Akşemsettin Türbesi ...,” s.133).
- ³⁰ Balıkesir’de (bkz. Ülker, “Balıkesir Şeyh Lütfullah Camii ...,” s.469), Eski Foça Mezarlığında (bkz. Necmi Ülker, “Eski Foça Mezar Kitabeleri (XVI ve XX. Yüzyıl),” *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 18-23 Mayıs 1989, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), ss.1-17, res.2) testere dişi şeklindeki motif kitabeyi U şeklinde kuşatmaktadır.
- ³¹ Bu motifin benzeri Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” s.786), Manisa Müzesinde görülmektedir (bkz. Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde ...*, ss.22-23).
- ³² Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” ss.786-787) yürek biçimli motifler karşımıza çıkmaktadır.
- ³³ Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” ss.789) kordon, bukle veya kurdela şeklinde Tire’deki gibi verilmiştir.
- ³⁴ Eyüp’te ulaşılabilen şahidelerdeki meyve kasesi tasvirinin formu, iki taraftan S şeklinde kulplu, kulpsuz, kaideli ve kasenin yüzeyinin süslü oluşu gibi biçimlerle benzerlik göstermektedir (bkz. Çoruhlu, *Eyüpsultan ve Çevresindeki ...*, ss.103-117), Göynük’te (bkz. Çal, “Göynük (Bolu) Mezar Taşları,” s.311), Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” ss.789-791), Pınarbaşı Mezarlığında, Menemen Ulu Camisi Haziresinden; Manisa Müzesinde taşların üçgen alınlıklarında daha çok mimari kompozisyonun ağırlıkta olduğu ve diğer bitkisel unsurların da tasvir edildiği, kulplu veya kaideli bir kasenin içinde yer alan meyvelerin, çiçeklerin olduğu bir düzenleme ortaya çıkmaktadır.
- ³⁵ Vazoda çiçek tasvirlerinin Uzak Doğu’da ortaya çıkıp, Türklerin Çin’le olan münasebetleri sonucu kaplı çiçek motifinin Türklerce benimsendiğini Azade Akar söylemektedir (bkz. Azade Akar, “Tez-yini Sanatlarımızda Vazo Motifleri,” *Vakıflar Dergisi*, VIII (1969), s.268). Bereket boynuzu şeklindeki vazoda İstanbul’daki mezarlıklarda çok rastlanılan motiflerden biridir (bkz. Hans Peter Laquer, “Osmanlı Mezar Taşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler,” *Suut Kemal Yetkin’e Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1984), s.265). Bu çeşit vazoların içleri, Gördes’te olduğu gibi çeşitli meyvelerle dolu şeklinde işlenmiştir. Göynük’te (bkz. Çal, “Göynük (Bolu) Mezar Taşları,” s.311), Gördes’te (bkz. Biçici, “Manisa Gördes’te Bulunan ...,” ss.792-793), Birgi’de Karaoğlu Cami Haziresinde (bkz. Hakkı Önkal, “Birgi Karaoğlu Cami Haziresindeki Mezar Taşları,” *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmalar Merkezi, 1994), s.133, res.4) ve Tire Yeni Cami haziresinde karşımıza çıkmaktadır. Manisa Müzesinde, İzmir Şeyh Cami Haziresinde (bkz. Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde ...*, ss.31-33, 47-49) mimari kompozisyonun ağırlıkta ol-

Mimari Bezemeler: Tire mezar taşları içerisinde 12 mezar taşı cami, medrese, türbe, ev (M-4, M-5, M-6, M-7, M-14, M-16, M-17, M-18, M-19, M-20, M-22) ve revaklı mimari birim şeklinde (M-23), 5 mezar taşı da mimari unsurlardan biri olan sütun ve sütunce şeklinde yer almıştır (M-14, M-15, M-16, M-18, M-25). Mimari tasvirlerin yer aldığı, en eski tarihli örnek (M-4) 1773 tarihli, en yeni örnek (M-7) 1813 tarihlidir. Kompozisyonlarda bitkisel unsurlarla birlikte cami, türbe, medrese ve ev gibi mimari unsurlar yansıtılmaya çalışılmıştır. Bazen cami, türbe ve ev gibi unsurlar bir arada verilirken bazen yalnızca caminin, türbenin veya evin olduğu tasvirlerde karşımıza çıkmaktadır. Tasvirlerde tek cami, cami ve medrese, cami türbe ve medrese, tek ev veya evler topluluğu, cami-ev, cami-türbe, ev-türbe, cami-türbe-ev gibi çeşitli mimari unsurlarında yer aldığı bir düzenleme bulunmaktadır.

Mimari konulu kompozisyonlarda bir derinlik etkisi veya perspektif olmamakla birlikte bazı mezar taşlarında kompozisyon içinde yapılar ve diğer unsurlar arasında bir bütünlüğe yönelik çabalar, perspektif havası az da olsa sezilebilmektedir. Mimari unsurların ele alınışı, yapıların alttan üste doğru verilmesi, öndeki veya arkadaki yapıların görünüşleri her ne kadar gerçeği yansıtmıyorsa da bir derinlik taşıma havası yaratma kaygısı için çabaladıkları gözlenmektedir.

Gördes'te³⁶ bulunan mezar taşları ile Tire mezar taşlarında yer alan mimari bezemeli mezar taşları ile bölgenin çeşitli yerleşim yerlerindeki mimari

duğu, çiçeklerin ve meyvelerin kadesiz vazo içinde yer aldığı bir düzenleme dikkat çekmektedir. Bereket boynuzu şeklindeki vazo tasvirli örnekler ise Tire Müzesinde, İzmir Agora'da, Manisa Müzesinde, Pınarbaşı mezarlığında, Alaşehir Şeyh Sinan Cami Haziresinde, Zeytinliova Mezarlığında göze çarpmaktadır (bkz. Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde ...*, ss. 57-58, 66-68, 183-184, 90-94, 153-155, 173-174, 216-217).

³⁶ Bkz. Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," ss.793-803, İzmir Hacı Mahmud Cami Haziresinde yer alan mezar taşı üzerinde, alınlık kısmında minaresiz bir cami, onun sol tarafına da iki ev tasviri yerleştirilmiştir. Tasvirler barok karakterli akantuslarla çevrili olup, kitabeyi çeviren köşeliklerinde de aynı tarz yapılar görülmektedir (Ülker, "İzmir Hacı Mahmud Cami Haziresindeki ...," s.21). Aynı yerde 1813 tarihli mezar taşının alınlığında iki katlı bir cami ve iki adet türbe tasviri, kitabenin üst köşeliklerinde de stilize edilmiş üç yapraklı bir çiçek motifi işlenmiştir (Ülker, "İzmir Hacı Mahmud Cami Haziresindeki ...," s.22). İzmir Ali Ağa Cami haziresinde Sabiha Hanım'a ait 1809 tarihli mezar taşının alınlık kısmında iki katlı, tek minareli bir cami ve caminin iki yanında da sivri çatılı evler göze çarpmaktadır (Ülker, 1989, a.g.m., s.23). Tire Müzesinde bulunan Hacı Kuzu kızı Şerife Fatma Kadın'ın 1774 tarihli mezar taşının alınlığında biri çift katlı olmak üzere yedi ev ve çam kozalağı tasvir edilmiştir (Ülker, "Tire Müzesindeki İslami Kitabeler," s.18). İzmir Pınarbaşı mezarlıklarında yer alan 1781 tarihli mezar taşının alınlığında iki minareli, üç katlı bir cami, sağında bir ev bulunmaktadır (Ülker, "Tire Müzesindeki İslami Kitabeler," s.9).

bezemeli mezar taşlarının aynı anlayışla yapılmış olduğu dikkat çekmektedir. Türk Sanatının çeşitli alanlarından olan halılarda, mimari süslemelerde, çeşmelerde, şadırvanlarda, duvar resimlerinde, madeni eserlerde, çinilerde, seramiklerde, minyatürde, işlemelerde ve kuşevlerinde etkisini yoğun olarak gösterdiği XVIII ile XIX. yüzyılda ortak beğeniler sonucu, benzer anlayışla ele alınmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Ancak mimari bezemeli mezar taşları yöresel bir etkinin neticesi olarak Ege Bölgesinde ve çoğunlukla kadın mezarlarında karşımıza çıkmaktadır.³⁷

Figürlü Bezeme: Tire Müzesi'nde bulunan bir mezar taşı veya çeşmeye ait olabileceği düşünülen (M-23) figürlü mermer parçasında, keçeden yapılmış kepenek adı verilen elbise giyen ve elinde sopası olan, yüzü aşınmış olduğundan belli olmayan bir çoban; sağında ise anasından süt emmeye çalışan yavru keçi ile dört keçi sağa doğru ilerlerken verilmiştir. Alt kısımda sütunlu, revaklı mimari bir birim ve içlerinde serviler yer almaktadır. Bölgede bu tarz şimdye kadar hiç bir mezar taşında veya su mimari ile ilgili yapılar da insan ve hayvan figürlü bezeme henüz ele geçmediği için büyük önem arz ettiği için çalışma kapsamına alınmıştır,³⁸

Yazılı Bezemeler:

XVIII-XX. yüzyıllara ait Tire Müzesi'nde bulunan, çalışmamıza ait mezar taşlarının 21 tanesi kitabelidir. Kitabeli olan mezar taşlarında çoğunlukla sülüs kullanıldığını, ta'lik, ve rik'a yazı çeşidinin de az da olsa şahidelerde yer aldığını anlıyoruz. Sülüs on yedi, ta'lik üç (M-8, M-10, M-11), rik'a bir (M-13) mezar taşında göze çarpmaktadır. Katalogdaki mezar taşlarına göre yazı çeşitlerinin yüzyıllara göre (tarihi bilinen ve tarihi olmayan taşların özelliklerine göre düşünülen tarihlerde dahil olmak üzere) dağılımı şu şekildedir: Sülüs yazı XVIII. yüzyılda 7; XIX. yüzyılda, 9; XX. yüzyılda 1; ta'lik yazı XIX. yüzyılda 2, XX. yüzyılda 1; rik'a yazı XX. yüzyılda 1 mezar taşında görülmektedir. Bu dökümlere göre, Tire mezar taşlarında en çok tercih

³⁷ Biçici, "Manisa Gördes'te Bulunan ...," s.803.

³⁸ Bkz. Cevdet Çulpan, *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat-Edebiyat-Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler II*, (İstanbul, 1961), ss.131-133; Ülker, "Tire Müzesindeki İslami Kitabeler," s.5-33; Necmi Ülker, "Tire'de Osmanlı Dönemi Türk Kitabeleri," *Türk Kültüründe Tire*, (Ankara: T. Diyanet Vakfı Yay., 1994), s.109, res.24.

edilen ve XVIII-XX. yüzyıllarda en çok müşahede edilen yazı türü sülüstür. En az görülen yazı rik'a olup, yalnızca XX. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır.

Kitabenin ilk veya ikinci satırı genellikle *hüve'l-hallâku'l-bâkî, hüve'l muîn, hüve'l-bâkî, hüve'l hayy, ah mine'l mevt, ziyaretten murad heman, küllimen aleyha fan, eyledi rihlet cinane Ayşe* ve ölüm senesi ile başlamakta ve son satırları da merhum ve mağfur, isim, varsa unvan, "ruhuna" veya "ruhiçün el-Fatiha" veya sene şeklinde bitmektedir. Kitabelerde geçen başlıkların yüzyıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda görüldüğü şekildedir.

<i>Kitabe Başlıkları</i>	<i>XVIII. Yüzyıl</i>	<i>XIX. Yüzyıl</i>	<i>XX. Yüzyıl</i>
Hüve'l- Hallâku'l Bâkî	2 Şahide	1 Şahide	- Şahide
Hüve'l muîn	-	1 "	-
Hüve'l Bâkî	-	2 "	-
Hüve'l hayy	-	1 "	-
Ah mine'l –mevt	2 "	5 "	2 "
Ah	1 "	-	-
Ziyaretten murad heman	1 "	-	-
Ziyaretten murad olan	-	1 "	-
Küllimen aleyha fan	-	-	1 "
Eyledi rihlet cinane Ayşe	1 "	-	-

Kitabelerde ayrıca ölenin hayattayken yaptığı işler, hayırları, memleketleri, nesebi, şiirler, hayır ve dua ile ilgili sözlerde karşımıza çıkmaktadır.

KİTABELERE GÖRE TİRE'DE SOSYAL VE DİNİ YAŞAMA AİT BİLGİLER

Tire Müzesi yer alan mezar taşları üzerindeki çalışmalarımızda, mezar taşı kitabelerinde tekke veya tarikat gibi dini oluşumlarla ilgili yalnızca bir mezar taşında mevtanın Nakşibendi olduğuna dair bir ibare geçtiği ve Kadiri Tarikatının kurucusu Abdülkadir Hazretlerinin adının zikredildiği de görül-

mektedir (M-11). İncelenen mezar taşlarının çoğu kadınlara ait olduğundan dolayı tarikat, meslek gibi sosyal ve dini yaşama ait bazı bilgiler özellikle kadın mezar taşlarında görülememektedir. Fakat bunun yanında genel olarak lakap veya sülale adı, eşlerinin veya yakınlarının mesleğini belirten ibareler, bazı mezar sahiplerinin peygamber sülalesinden geldiğini belirten şerife (M-5) gibi neseb ifadeleri, hacı, molla, hafız gibi ölünün hayattayken yaptığı dini ünvanlar kitabelerde göze çarpmaktadır. Meslek olarak sırakeş (M-7), çuvalcı (M-4), emir, (M-12), müderris (M-11, M-18, M-20), müftü (M-8), dini ve sosyal meslek grupları da karşımıza çıkmaktadır. Altı mezar taşında hacı lakabına (M-4, M-5, M-9, M-12, M-18) rastlanılmaktadır. Katologdaki mezar taşlarında yer alan kadın isimleri 7 tanedir. Kadın ve erkek isimlerinin bazılarında taşlarda çokça rastlanılmaktadır. Kadın isimleri, Hatice, Aişe, Ümmihan, Emine, Fatıma, Nefise, Nuriye ve Seha Manend'dir. Mevtaların kendi ismi ile birlikte yakınlarında adları geçen erkek isimleri ise yedi tanedir: Mustafa, Ahmed, Kuzu, İsmail, Abdülkadir, Osman ve Lütfi. Kadın ve erkek isimleri içerisinde XVIII ile XX. yy. arasında en çok rastladığımız isimler Fatıma, Hadice, Ahmed, Mustafa, İsmail'dir. Aile lakapları yazı şeritlerinde alfabetik olarak şu şekilde geçmektedir: Hamizcioğlu, Makrimezade, Muhtaroğlu'dur. Sülale isimlerinin çoğu XIX. yüzyıla ait mezar taşlarında karşımıza çıkmaktadır.

Müze de yer alan mezar taşları incelemelerimizde, tarih satırlarının kronolojik olarak sıralanmasıyla ele geçen bulgulardan aynı yıl içerisinde çok fazla ölüm vakası olan mezar taşları yoktur. Sadece üç mezar taşında ölüm sebebi olarak hastalık (M-10, M-12) ve veremden (M-13) dolayı vefat eden kişilerden bahsedilmektedir.

SONUÇ

Tire Müzesi'nden bu çalışma kapsamına alınan 25 mezar taşı bulunmaktadır. Malzeme olarak hepsi mermerdir. Mezar taşlarında taşçı veya mermer ustası, hattat gibi bir meslek belirten bir ibareye rastlanılmamıştır. Şahidelerin büyük bir kısmının ele alınışında temiz işçilikle beraber, seçilen motiflerin kompozisyonda birbirleriyle uyumlu sıralanmaları dikkat çekmektedir. Bunun yanında da bir kısım şahidelerin işlenişinde oldukça sadelik ve çizgiselliğin hakim olduğu göze çarpmaktadır. Süslemede seçilen kompozis-

yonlar, ele alınan motifler ve mimari bezemeler bakımından İzmir, Manisa ve kısmen Balıkesir gibi yakın bölgelerle bir benzerlik gösterdiği, dolayısıyla Tire ve çevresi ile yakın bir iletişim içinde olduğu düşünülmektedir.

Tire mezar taşlarında yoğun bir şekilde barok ve rokoko üslubunun etkisiyle yapılmış stilize edilmiş durumda olan bezemeler göze çarpmaktadır. Bu bezemelerden özellikle bitkisel konulu olanlar dönemin üslubuna uygun biçimde antinatüralist yani tabiatta olduğu gibi değilde, onu daha da güzelleştirerek, sembolize veya idealize ederek ele alınmışlardır. Bazıları da naturalist diğer bir ifadeyle doğada görüldüğü gibi işlenmiştir. Bir grup süslemeli mezar taşı da antinatüralist ve naturalist anlayışla karışık bezeme olarak ele alınmıştır.

Müzedeki karşımıza daha çok bitkisel bezeme olmak üzere, nesneli bezeme, geometrik bezeme, figürlü bezeme ve yazılı bezeme türleri çıkmaktadır. Bitkisel bezemeler mezar taşının alınlığında vazo veya kase içerisinden çıkabildiği gibi serbest olarak demet şeklinde, akantusla, tek veya başka çiçeklerle bir arada verildiği de gözlenmektedir. Bazı bezemelerde yöresel olarak nitelendirilebilecek, stilize edilmiş, herhangi bir isim verilemeyen kır çiçeklerinin de yoğun olarak ele alındığı dikkat çekmektedir. Diğer bitkisel bezemeler; akantus, armut, asma, ayçiçeği, boru, enginar, erik, horoz ibiği, incir, kıvrık dal, kozalak, küpe, menekşe, horoz ibiği, kıvrık dal, nergis, orkide, palmet, palmiye, rozet, rumi, yaprak ve yıldız olup, taşlar üzerinde az sayıda ele alınmıştır. Bu motifler de kitabenin alınlığında veya tepeliğinde, kitabeyi çeviren kuşağın üst iki yan köşesinde, ayak taşlarında bazen tek bazen diğer çiçekler, akantus ve servi ağaçlarıyla birlikte kompozisyona katılmıştır. Geometrik bezemeler arasında burma, çarkıfelek, hilal, ışın çubuğu, inci tanesine benzeyen dairesel motif, saç örgüsü, su yolu, testere dişi, yıldız, yürek sayılabilir. Nesneli bezemeler ise, karşımıza kurdele, meyve kasesi, vazo mimari bezemeler ve başlıklar şeklinde çıkmaktadır.

Mimari bezemeli mezar taşları taşın alınlık kısmında yer almaktadır. İncelenen ve tarihi bilinen mimari tasvirli örnekler 1773 ile 1813 tarihleri arasındaki 40 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Mimari tasvirlerde genellikle cami, yanında minareler ve türbe olduğu ileri sürülebilecek tek veya birden fazla kubbeli yapılar, tek veya iki katlı sivri külahlı veya sundurma çatılı evler bulunmaktadır. Mimari bezemeli şahidelerde bir derinlik etkisi veya perspektif özelliği karşımıza pek çıkmamakla birlikte bazı kompozis-

yonlarda ele alınan yapılar ve diğer unsurlar arasında bir bütünlüğe yönelik kaygılar, perspektif havası az da olsa hissedilebilmektedir. Fakat bunun yanında minyatür üslubunu hatırlatan çizgisel, şematik anlayıştan uzaklaşmamıştır.

Tire Müzesinde bulunan mezar taşı veya çeşmeye ait olabileceği düşünülen figürlü bir mermer parçasında, keçeden yapılmış elbise giyen ve elinde sopası olan, yüzü taşın aşınmış olduğundan belli olmayan bir çoban, sağında ise anasından süt emmeye çalışan yavru keçi ile dört keçi sağa doğru ilerlerken verilmiştir. Alt kısımda sütunlu, revaklı mimari bir birim ve içlerinde serviler yer almaktadır. Şimdiye kadar bölgede bu tarz hiç bir mezar taşında veya su mimarisi ile ilgili yapılarda insan ve hayvan figürlü bezeme henüz ele geçmediği için büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak Tire mezar taşlarında yer alan bezemeler ve formlar yüzyıllara göre incelendiğinde, sonuçların şu şekilde olduğu gözlenmektedir; XVIII. yüzyıla ait mezar taşlarında alınlıklı, sivri tepelikli şahidelerin yanında, genelde bu yüzyılda karşımıza çıkan, tepesi dilimli ve içinde bir merkezden çıkan ışınal çubuklu motifler bulunmaktadır. En çok tasvir edilen unsurlardan biri olan akantusun, stilize edilerek, antinatüralist bir üslupla C ve S kıvrımı yaptıkları, kartuşlar oluşturdukları, çeşitli nesnelere biçimine bazı bitkisel motifleri sokmaya çalıştıkları gözlenmektedir.

XX. yy. mezar taşlarında, XIX. yüzyılın bitkisel konulu bir çok bezeme özelliğinin devam etmekle birlikte, kadın mezar taşlarının bazılarının üst kısmı gül veya çeşitli bitkisel unsurlarla taçlandırılmış olduğunun görülmesidir. Akantusların, meyveli ve çiçekli kaselerin, vazoların bu yüzyıldaki süslemelerde fazla yer almadığı ve böylece mezar taşlarının gittikçe sadeleşmeye başladığı hissedilebilmektedir. Bitkisel kompozisyonlar içinde, her yerde olduğu gibi burada da akantus, servi, gül ve lalenin çok sevildiği, diğer bölgelerde hurma, üzüm, asma dalı ve yaprağıyla bezeli çok örnek bulunmasına rağmen, Tire’de bu motiflerin pek benimsenmediği göze çarpmaktadır.

Osmanlı devletinin çeşitli zaman dilimlerine ait örneklerin sergilendiği müzedeki eserlerin gerek plastik özellikleri, gerekse bu taşların öğrettiği kitabe bilgileri ile önem kazanmaktadır. Geçmişin taş işçiliğinin estetik beğenisi yanında, Tire’deki yerleşik hayat ve kültürel doku konusunda da bizleri aydınlatmaktadır.

TİRE MÜZESİ MEZAR TAŞLARI FOTOĞRAF VE ÇİZİM LİSTESİ

Katalog Numarası	Fotoğraf Listesi	Tarih	Açıklama	Katalog Numarası	Çizim Listesi	Açıklama
M-1	FOT.1	1735	Şahide	M-1	ÇİZ.1	Şahide
M-2	FOT.2	1741	Şahide	M-2	ÇİZ.2	Şahide
M-3	FOT.3	1748	Şahide	M-4	ÇİZ.3	Şahide
M-4	FOT.4	1773	Şahide	M-5	ÇİZ.4	Şahide
M-5	FOT.5	1785	Şahide	M-6	ÇİZ.5	Şahide
M-6	FOT.6	1812	Şahide	M-8	ÇİZ.6	Şahide
M-7	FOT.7	1813	Şahide	M-9	ÇİZ.7	Şahide
M-8	FOT.8	1867	Şahide	M-10	ÇİZ.8	Şahide
M-9	FOT.9	1868	Şahide	M-11	ÇİZ.9	Şahide
M-10	FOT.10	1896	Şahide	M-12	ÇİZ.10	Şahide
M-11	FOT.11	1902	Şahide	M-13	ÇİZ.11	Şahide
M-12	FOT.12	1908	Şahide	M-14	ÇİZ.12	Şahide
M-13	FOT.13	1922	Şahide	M-15	ÇİZ.13	Şahide
M-14	FOT.14	19.yy	Şahide	M-16	ÇİZ.14	Şahide
M-15	FOT.20	18.yy	Şahide	M-17	ÇİZ.15	Şahide
M-16	FOT.21	18.yy	Şahide	M-18	ÇİZ.16	Şahide
M-17	FOT.22	19.yy	Şahide	M-19	ÇİZ.17	Şahide
M-18	FOT.23	19.yy	Şahide	M-21	ÇİZ.18	Şahide
M-19	FOT.19	18.yy	Şahide parçası	M-22	ÇİZ.19	Şahide
M-20	FOT.20	19.yy	Şahide	M-23	ÇİZ.20	Mezar taşı par.
M-21	FOT.21	19.yy	Şahide parçası	M-24	ÇİZ.21	Ayaktaşı
M-22	FOT.22	19.yy	Şahide parçası	M-25	ÇİZ.22	Şahide
M-23	FOT.23	19.yy	Şahideye veya çeşmeye ait figürlü parça.			
M-24	FOT.24	19.yy	Ayaktaşı			
M-25	FOT.25	19.yy	Şahide parçası			

FOTOĞRAFLAR VE ÇİZİMLER

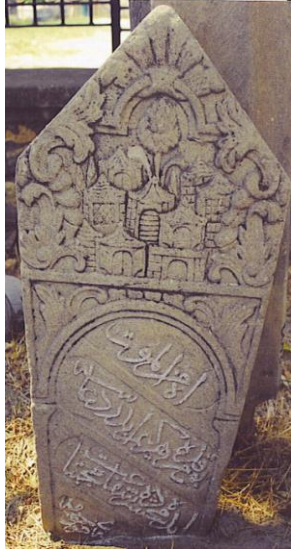
Fot.1, M-1, 1735, şahide

Fot.2, M-2, 1741, şahide

Fot.3, M-3, 1748, şahide

Fot.4, M-4, 1773,
şahide

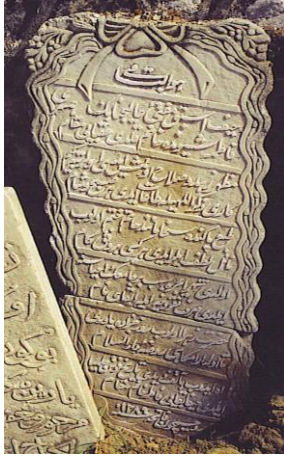
Fot.5, M-5, 1785, şahide

Fot.6, M-6, 1812, şahide

Fot.7, M-7, 1813, şahide

Fot.8, M-8, 1867, şahide

Fot.9, M-9, 1868, şahide

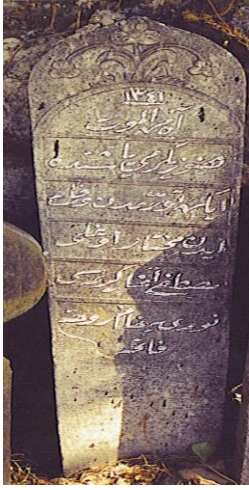
Fot.10, M-10, 1896, şahide

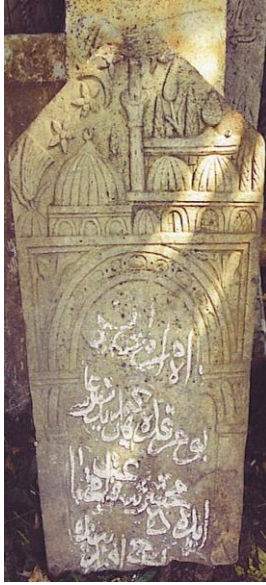
Fot.11, M-11, 1902, şahide

Fot.12, M-12, 1908, şahide

Fot.13, M-13, 1922,
şahide

Fot.14, M-14, şahide

Fot.15, M-15, şahide

Fot.16, M-16, şahide

Fot.17, M-17, şahide

Fot.18, M-18, şahide

Fot.19, M-19, şahide

Fot.20, M-20, şahide

Fot.21, M-21, şahide

Fot.22, M-22, şahide parçası

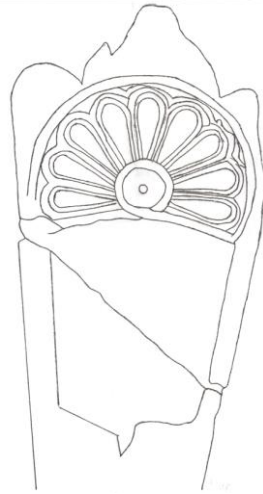
Fot.23, M-23, bir şahideye veya çeşmeye ait olabileceği düşünülen parça

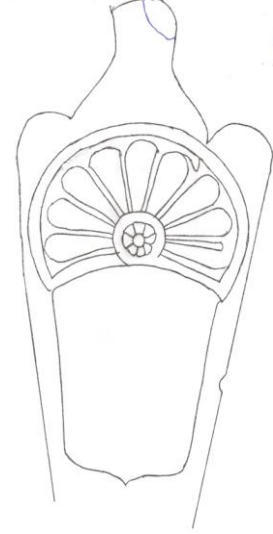
Fot.24, M-24, ayaktaşı

Fot.25, M-25, şahide parçası

Çiz.1, M-1, şahide

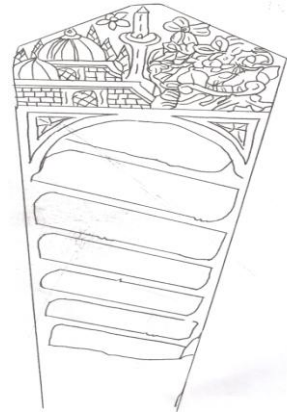
Çiz.2, M-2, şahide

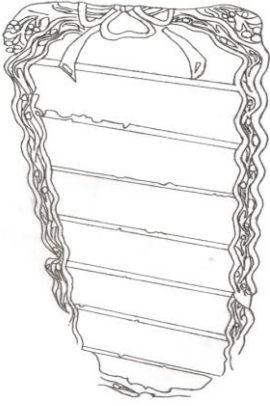
Çiz.3, M-4, şahide

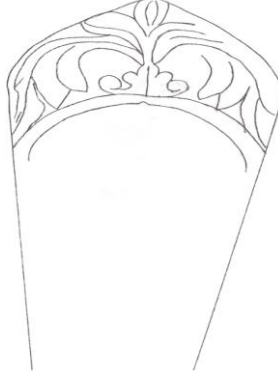
Çiz.4, M-5, şahide

Çiz.5, M-6, şahide

Çiz.6, M-8, şahide

Çiz.7, M-9, şahide

Çiz.8, M-10, şahide

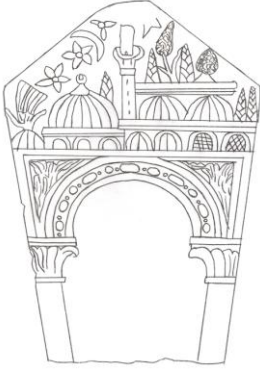
Çiz.9, M-11, şahide

Çiz.10, M-12, şahide

Çiz.11, M-13, şahide

Çiz.12, M-14, şahide

Çiz.13, M-15, şahide

Çiz.14, M-16, şahide

Çiz.15, M-17, şahide

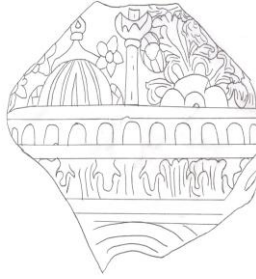
Çiz.16, M-18, şahide

Çiz.17, M-19, şahide parçası

Çiz.18, M-21, şahide

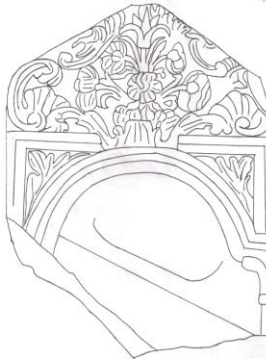
Çiz.19, M-22, şahide parçası

Çiz.20, M-23, bir şahideye ait olduğu düşünülen figürlü parça

Çiz.21, M-24, ayaktaşı

Çiz.22, M-25, şahide parçası

TABLO-IV KİTABELERE GÖRE SOSYAL YAŞAM

Mezar Taşı No	Tarih	Kendisi Veya Yakınının Sülale Veya Lakabı	İsmi	Yakınının İsmi	Kendisi Veya Yakınının Mesleği	Kendisi Veya Yakınının Dini Lakabı	Yer	Ölüm Sebebi
M-1	1735		Ümmühan					
M-2	1741		Emine					
M-3	1748		Ayşe					
M-4	1773		Hatice	Ahmed	Çuvalcı	Hacı		
M-5	1785		Fatma	Hacı Kuzu		Hacı, Şerife		
M-6	1812	Makrimezade	Fatma	İsmail		Hacı		
M-7	1813		Nefise	İsmail	Sırakeş		İslambol	
M-8	1867		Fatma	Seha Manend	Müftü			
M-9	1868	Hamizcioglu	Fatma	Mustafa		Hacı		
M-10	1896							Hastalık
M-11	1902			Abdülkadir	Müderris		Manisa	
M-12	1908		Fatma	Osman	Emir	Hacı		Hastalık
M-13	1922	Muhtaroglu	Nuriye	Mustafa				Verem
M-14	19.yy.							
M-15	18.yy.							
M-16	18.yy.							
M-17	19.yy.							
M-18	19.yy.			Mustafa	Müderris	Hacı		
M-19	18.yy.							
M-20	19.yy.				Müderris			
M-21	19.yy.			Lütfi Mustafa				
M-22	19.yy.							
M-23	19.yy.							
M-24	19.yy.							
M-25	19.yy.							

M=Tire Müzesi